

Osmanlı'da Bestekâr Padişah İmamları ve Türk Din Müsikisine Katkıları*

Composer Imams of the Sultan's in the Ottoman Empire and Their Contributions to Turkish Religious Music

Öz

İslâm tarihinde imamlık, ilk olarak Hz. Peygamber'in (sav) namaz kıldırmasıyla başlatılmaktadır. Daha sonra Dört Halife dönemi, Emevîler, Abbasîler ve Selçuklular başta olmak üzere pek çok devletten Osmanlı'ya intikal etmiştir. Köklü bir müesseseye olan imamlık, Osmanlı'da çok daha zengin bir yapıya dönüşmüştür. Mescid, câmi, Enderûn odaları, devlet daireleri, saray vb. yerlere imamlar tayin edilmiştir. Bununla birlikte yeniçeri ağası, sadrazam, şeyhülislam, şehzâde, hanım sultan ve padişah gibi son derece önemli şahısların özel imamları olmuştur. Bu imamlar arasında ilmi ve siyâsî açıdan en yüksek konumda olanlar padişah imamlarıdır. İmâm-ı sultânî, imâm-ı şehriyârî ve hünkâr imâmı başta olmak üzere pek çok şekilde zikredilen sultan imamları, ulemâ sınıfına mensup olup güzel sesli olmalarının yanında müsikî alanında da yetkin şahsiyetlerdir. Onlar, etkili sesleriyle Kur'an-ı Kerim tilâveti icrâ etmişlerdir. Aralarında şehzâde ve padişaha müsikî hocalığı görevini ifâ edenler, hânendelik, sâzendelik, bestekârlık, yeni makam terkîbi ve terâvîh tertîbi hususlarında müsikîye/dinî müsikîye önemli katkıda bulunanlar olmuştur. Osmanlı Devleti'nde tespit edebildiğimiz kadarıyla ikisi Halife Abdülmecid'in imamı olmak üzere toplamda doksan iki padişah imamı bulunmaktadır. Bunlar arasında bestekâr olan padişah imamlarının, *Mevlid*'in müellifi Süleyman Çelebi'nin aynı zamanda kaynaklarda *Mevlid*'in bestekârı olabileceği tahmin edildiği için onu da dâhil ederek toplamda on kişi olduğu söylenebilir. Diğer dokuz bestekâr imâm-ı sultânîler de Şâmî Yusuf Efendi, Edirneli İbrahim Efendi, Arabzâde Abdurrahman Bâhir Efendi, Çavuşzâde Mehmed Emin Efendi, Kırıklı Hafız Ahmet Kâmilî Efendi, Sadullah Efendi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Medenî Aziz Efendi ve Tanbûri Ali Efendi'dir. Bestekâr imâm-ı sultânîlerle sınırlandırılan bu çalışmanın giriş bölümünde, Osmanlı'da imâm-ı sultânîlik müessesesinin tarihsel seyri ele alınmıştır. Birinci bölümde, bestekâr imâm-ı sultânîlerin hayatı ve müsikî yönleri incelenmiştir. İkinci bölümde, bestekâr padişah imamlarının dinî müsikîye katkıları değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise bestekâr imâm-ı sultânîler ile ilgili elde edilen bulgular sunulmuştur. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden kaynak taraması, veriler ise içerik analizi ve karşılaştırma yöntemi ile ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Müsikisi, Türk Din Müsikisi, Osmanlı, Bestekâr İmâm-ı Sultânî.

Abstract

The history of Imamate in Islam traces back to the leadership of Prophet Muhammad (peace be upon him) in prayer. Subsequently, the concept of Imamate was passed on from various states such as the Rashidun Caliphate, the Umayyads, the Abbasids, and the Seljuks, before eventually being adopted by the Ottoman Empire. Over time, Imamate evolved into a well-established and elaborate institution in the Ottoman Empire. Imams were appointed to places such as mosques, Enderûn rooms, palaces, government offices, etc. spatially. However, there were special imams of extremely important personalities such as chief of the janissary, the prince, the lady sultan, the grand vizierate, the sheikh ul-Islam and the sultan. Among the imams mentioned, those who are in the highest position in terms of science and politics are the imams of the sultan. The imams of the sultan, who are mentioned in many ways, especially the imam-ı sultani, imam-ı şehriyari and hunkar imamı, belong to the high class of science and are also authority figures in the field of music, besides their beautiful voices. They performed the recitation of the Qur'an with their effective voices. Among them, those who fulfilled the duty of music teacher to the prince and the sultan, have made important contributions to music/religious music in the fields of vocal performance, instrument performance, composition performance, invention of new maqam and taravîh arrangement. As far as we can determine in the Ottoman Empire, there were a total of ninety-two sultan's imams, two of which were the imams of caliph Abdülmecid. It can be stated that there are a total of ten individuals who composed the sultan's imams, including Suleyman Celebi, the author of Mevlid, who is also believed to be the composer of the Mevlid according to sources. The other nine composers of the sultan's imams are Sami Yusuf Efendi, Edirneli İbrahim Efendi, Arabzade Abdurrahman Bahir Efendi, Cavuzzade Mehmed Emin Efendi, Kırıklı Hafız Ahmet Kamili Efendi, Sadullah Efendi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Medeni Aziz Efendi, and Tanburi Ali Efendi. In the introductory part of this study, which is limited to the imams of the sultan who composes, the historical course of the imamate of the sultan in the Ottoman Empire is discussed. In the first part, the life and musical aspects of the imams of the sultan who composed the music were examined. In the second part, the contributions of the imams of the sultan who composed music to music/religious music were evaluated. In the conclusion part, the findings about the imams of the sultan who composed music are presented. The study was examined by the method of literature review, one of the qualitative research methods, and the data were handled with content analysis and comparison method.

Keywords: Turkish Music, Turkish Religious Music, Ottoman, Composer Imams of the Sultan's.

Metin GÜNDOĞDU

Arş. Gör. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı ve İslam Sanatları Ana Bilim Dalı/ Dr., Zonguldak Bülent Ecevit University Faculty of Theology Department of Islamic Literature and Islamic Arts, metin.gundogdu@beun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4058-8518>, <https://ror.org/01dvabv26>

*Bu çalışma, 2022 yılında kabul edilen "Osmanlı Sarayında Müsikîşinâs İmâm-ı Sultânîler" adlı doktora tezimizin ilgili bölümünden üretilmiştir.

Makale Türü-Article Type: Araştırma

Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 31.01.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 20.03.2023

Yayın Tarihi/Date Published: 25.03.2023

Anf / Cite as: Gündoğdu, M. (2023). Osmanlı'da Bestekâr Padişah İmamları ve Türk Din Müsikisine Katkıları. *Turkish Academic Research Review*, 8 (1), 21-56.

Değerlendirme/Peer-Review: Ön İnceleme: İç Hakem (Editörler). İçerik İnceleme: İki Dış Hakem/Çift taraflı körleme. Single anonymized-One internal (Editorial Board). Double anonymized-Two external.

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı-Turnitin/Yes-Turnitin.

Yayıncu/Published: Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Metin Gündoğdu

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: turkisharr@gmail.com

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Osmanlı'da padişaha ait özel imamlık geleneğinin Osmanlı'da başlamadığı, benzer uygulamaların önceki dönemlerde de gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Endülüs Emevîleri ve Fatımîler'de olmakla birlikte halife saraylarında da görevli imamlar bulunmaktadır (Küçükbaşcı, 2000, s. 180). İbnü'd-Devâdârî'nin verdiği malumata göre, Altın Orda Hanlığı'nda Berke Han (1256-1266) zamanında her emîr ve hatunun yanında görevli bir imam ve müezzin vardır (İbnü'd-Devâdârî, 1971, s. 101). Bununla beraber kaynaklarda Selçuklu sultanlarının da özel imamlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Büyük Selçuklu'nun ilk sultanı olan Tuğrul Bey'in (1040-1063) imamı Maveraünnehir âlimlerinden olan Ali b. Ubeyd el-Hatîbi'dir (Kara, 2013, s. 274). Selçuklu'nun ikinci sultanı Alparslan'ın (1064-1072) imamı da Ebu Nasr Muhammed b. Abdülmelik el-Buhârî'dir (Şadrüddîn Ebu'l-Hasan Ali İbn Nâşır İbn Ali el-Hüseynî, 1999, s. 34).

Osmanlı'da imâm-ı sultânîlik, Osman Gâzi (1299/1302-1324) adına istiklal alâmeti olarak hutbe okuyan Dursun Fakih (ö. 1326) ile başlatılabilir. Kaynaklarda Dursun Fakih bizzat sultan imamı olarak zikredilmese de Akgündüz; Aşıkpaşazâde ve İbn-i Kemal'i kaynak göstererek "*imâm-ı sultânîliği, Osman Gazi namına Karacahisar'da ilk hutbeyi okuyan Dursun Fakih ile başlatmak mümkündür*" (Akgündüz, 2006, s. 65), şeklinde ifade etmektedir. Benzer yorumu yapan Haşim Şahin, "*Aşıkpaşazâde'nin sözlerinden Dursun Fakih'in daha sonra Osman Gazi'nin imamlığını yaptığı anlaşılmaktadır*" (Şahin, 2007, s. 216), diye beyanda bulunmaktadır. Nitekim Dursun Fakih'in Karacahisar'da Cuma hutbesini okuması, Eskişehir'de bayram hutbesini îrâd etmesi, kâdı olarak zikredilmesi ve Aşıkpaşazâde'nin şu ifadesi "*Dursun Fakih*" derlerdi bir 'azîz vardı ve ol kavme imamlık iderdi" (Aşıkpaşazâde, 1332, s. 18), kanaatimizce onun sultan imamı olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, Ömer Fakih, Muhammed Fakih (Muhammedî) ve Mevlânâ Osman Fakih başta olmak üzere birçok fakihin de Osman Gâzi döneminde yaşadığı bilinmektedir (Gel, 2004, s. 44). Zikredilen fakihler arasında -hâkimiyet alâmetlerinden olan- istiklâl hutbesinin bizzat Dursun Fakih'e tevdi edilmesi son derece dikkat çekicidir.

İmâm-ı sultânîler başta sadece bir kişiyken sonraları imâm-ı sâni ve imâm-ı sâlis şeklinde padişahın ikinci ve üçüncü imamlarının da olduğu anlaşılmaktadır. Şeyhî'nin verdiği malumattan hareketle 1668/1669 yılında IV. Mehmed'in (1648-1687) ikinci imamlığına getirilen Lâdikli Ali Efendi (ö. 1691/92) ile imâm-ı sâniğin başladığı söylenebilir (Şeyhî Mehmed Efendi, 2018a, s. 1928). Üçüncü imamlık konusunda İsmail H. Uzunçarşılı, bu uygulamanın ne zaman başladığının bilinmediğini; ancak 1701 tarihli bir arşiv vesikasında kırk akçe yevmiyeli bir üçüncü imamın bulunduğunu ifade etmektedir (Uzunçarşılı, 1988b, s. 373). Fakat arşiv vesikalarında daha eski tarihli üçüncü imamların bulunduğu görülmektedir (BOA, İE.SM., 9, 866; BOA, İE.SM., 13, 1361). Diğer kaynaklarda ise arşiv belgelerinden daha eski olarak 1670/71/72 yıllarında Canbolatzâde imamı Şeyhülislam Mehmed Efendi'nin (ö. 1728) IV. Mehmed'in üçüncü imamlığına tayin edildiği zikredilmektedir (T. Özcan, 2003, s. 453; Şeyhî Mehmed Efendi, 2018b, s. 3232).

Mevkî olarak en yüksek rütbede imâm-ı evvel, sonra imâm-ı sâni ve imâm-ı sâlis bulunmaktadır. Genelde birinci imamlığa, imâm-ı sâninin getirildiği; imâm-ı sâniğe de imâm-ı sâlislerin tayin edildiği bilinmektedir. Bununla beraber arşiv vesikalarında ve diğer kaynaklarda daha ziyade imâm-ı evvel ve imâm-ı sânilerin geçtiği; imâm-ı sâlislerin de çok az zikredildiği görülmektedir (Gündoğdu, 2022, s. 11).

İmâm-ı sultânîlik geleneği, Osmanlı Devleti'nin son padişahı Sultan Vahdettin'den (1918-1922) sonra da devam etmiştir. Nitekim Halife Abdülmecid'in (1922-1924) birinci ve ikinci imamı olarak zikredilen imâm-ı evvel-i hazret-i hilâfetenâhî Hafız Şevket Efendi (ö. ?) (BOA, HR.İM., 17, 144); (Uçan, 2019, ss. 127, 144) ve

imâm-ı sâni-i hazret-i hilâfetpenâhî Hafız Ömer Efendi (ö. ?) (BOA, HR.İM., 83, 22), ile birlikte Osmanlı'daki devlet başkanlarının özel imamlık müessesesi nihayete ermiş olmalıdır. Buradan anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar padişah ve halife imamlığı geleneği devam etmiştir.

İmâm-ı sultânilerin görevlerine bakıldığında genelde, sarayda padişaha ve saray erkânına beş vakit namaz kıldırmak, cuma ve bayram namazlarında padişahın teşrif ettiği câmilerde padişaha vekâleten¹ namaz kıldırmak (Uzunçarşılı, 1988b, s. 373), ve içlerinde padişah müezzinlerinin de yer aldığı terâvîh namazlarında imamlık (Yüksel, 2001, ss. 158-173), gibi yükümlülükleri vardır. Saray veya saray dışındaki imamlık görevlerinin yanında önemli gün ve gecelerde Kur'ân-ı Kerîm tilâveti, hutbe îrâd etmek ve dua yapmak da onların vazifeleri arasındadır (Akgündüz, 2006, ss. 70-74). Bununla birlikte padişah ve şehzâde cenazelerinin yıkanması, kefenlenmesi veya cenaze namazlarının kıldırılması da söz konusudur. İsmail H. Uzunçarşılı, padişahın cenaze namazının kıldırılması görevinin esasında şeyhülislam'a ait olduğunu; şeyhülislam'ın bulunmadığı zamanlarda bu vazifenin reisülulemâ, Rumeli kazaskeri veya izinli olarak padişah imâmı tarafından yerine getirilmesinin usûlden olduğunu belirtir (Uzunçarşılı, 1988b, s. 54).

Bazı padişah imamlarının zikredilen hususlar dışında îfâ ettikleri daha farklı görevleri de bulunmaktadır. Bu vazifeler şöyle sıralanabilir: Kur'ân-ı Kerîm kıraati, (Evliya Çelebi, 2003, s. 209) ve mûsikî alanında öğrenci yetiştirmek (Tanrıkorur, 1989, s. 390), padişah ve şehzadeye mûsikî hocalığı yapmak (N. Özcan, 1989, s. 96; Öztuna, 1990a, ss. 249-250), fetva vermek (İpşirli, 1998, ss. 75-76), mülâzım vermek (Uzunçarşılı, 1988a, s. 47), padişahın ordunun başında sefere çıktığı zaman veya başka bir ülkeye seyahatinde ona eşlik etmek, yeni doğan bir şehzâdenin kulağına ezan okumak (Evliya Çelebi, 2003, ss. 235-236), vakıflara nezâret etmek (Akgündüz, 2006, ss. 73-74), müezzinân-ı şehriyâriye onların eliyle maaş vermek (BOA, C..SM., 13, 683).

İmâm-ı sultâniler, Osmanlı sarayında Bîrûn kısmında olup ilmiye sınıfına mensupturlar. Onlardan pek çoğu imâm-ı sultânî olmadan önce mûsikî eğitimlerini Enderûn-ı Hümâyûn odalarında ve meşkhânededen aldıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Enderûn'da yetişmeyip saray dışından yetişerek padişah imamlığına getirilenlerin olduğu da bilinmektedir. Kurumsal açıdan bakıldığında imâm-ı sultânilerin, genelde ulemâ sınıfının reisi (İpşirli, 2010, 91), kabul edilen şeyhülislâm'a bağlı olduğu akla gelmektedir. Fakat, onların tayin ve azillerinin doğrudan padişahın tasarrufunda olduğu düşünüldüğünde imâm-ı sultâniliğin özel bir kurum kimliğini taşıdığı söylenebilir.

İmâm-ı sultâniler, padişaha yakın olma konumları itibariyle devlet teşrifatındaki önemli merasimlere katılmışlardır. Onların yer aldığı merasimler genel olarak şöyledir:

Arefe günü resmi, bayramlaşma merasimi, Hırka-i şerif merasimi (Şen, 2019, s. 49), velâdet duası resmi, şehzâdelerin tahsile başlamasıyla yapılan "Bed-i Besmele" merasimi, şehzâdenin Kur'ân'ı hatmetmesi münasebetiyle gerçekleştirilen merasim, şehzâdenin sünnet merasimi (Mehmet Arslan, 2008, s. 356), padişahın evlatları için yapılan düğün merasimi (Mehmet Arslan, 2011, ss. 17-38) ve askerî merasimler şeklinde zikredilebilir. Örneğin, 1774/75 yılında savaş sonrası İstanbul'a getirilen Sancak-ı şerîfin tekrar Hırka-i şerîf odası'na konması sırasında imâm-ı evvel ve sâni efendiler ile Enderûn ağalarından hâfiz olanlar aşr-ı şerîf

¹ Nitekim, İslâm hukukuna göre Cuma namazı sıhhat şartlarından biri, devlet başkanının imamlık yapmasıdır. Bununla birlikte devlet başkanının bu hususta vekalet vermesi de mümkündür (Ahmed b. Muhammed b. İsmâil ed-Dükâtî et-Tahtâvî, 1997, s. 507).

okumuşlardır (Akgündüz, 2006). Bunlarla birlikte “II. Abdülhamid Döneminde Merâsim Mûsikîsi” başlıklı doktora tezini hazırlayan Şen, şunları zikreder:

Hırka-i Saâdet Dâiresi'nde yapılan merasim gününün akşamında terâvîh namazı kılındığı ve Enderûn ağalarından güzel sesli olanların tiz perdeden ezan okudukları, imam ve müezzinlerin güzel Kurân tilâveti, âyîn ve ilâhî icrâlarıyla insanlarda bir başka hazz-ı derûnî oluşturdukları zikredilmektedir. Okunan bu dinî mûsikî form örneklerinin yanı sıra Hırka-i şerif ziyaretlerinde icrâ edilen diğer bir formun salât-ı ümmiye olduğu kaydedilmektedir (Şen, 2019, s. 49).

Ayrıca o, arşiv vesikasına dayanarak II. Abdülhamid (1876-1909) dönemi 1906 yılında gerçekleştirilen yılbaşı merasimlerinde Mabeyn-i Hümâyûn'a tebrik için gelenler arasında imâm-ı evvel, imâm-ı sâni, müezzin-i şehriyâriler ve şarkıcıların da olduğunu ifade eder. Buradaki bilgilerden hareketle Şen, saraydaki yeni yıl merâsimlerinde dinî ve lâdinî mûsikî formlarının icrâ edilmiş olabileceğini söyler (Şen, 2019, s. 62).

Bu çalışmanın amacı, bestekâr padişah imamlarının mûsikî yönlerini tespit ederek onların dinî mûsikîye olan katkılarını değerlendirmektir. Bu doğrultuda Osmanlı'da bestekâr imâm-ı sultânîlerin sayısını, hangi padişahın imâm-ı evvel/sâni/sâlis olduğunu tespit etmek; Kur'ân-ı Kerîm tilâveti, hânende, sâzende ve bestekârlık yönlerini incelemek; yetiştirdikleri mûsikî talebeli bağlamında mûsikînin intikâlindeki etkilerini araştırıp değerlendirmek söz konusu olacaktır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden kaynak taraması, veriler ise içerik analizi ve karşılaştırma yöntemi ile ele alınmıştır.

Süleyman Çelebi (ö. 1422)'nin müellifi olduğu *Vesîleti'n-necât*'ın aynı zamanda kaynaklarda bestekârı olabileceği tahmin edildiği için onu da dahil ederek Şâmî Yusuf Efendi (ö. 1647), Edirneli İbrahim Efendi (ö. 1691), Arabzâde Abdurrahman Bâhir Efendi (ö. 1746), Çavuşzâde Mehmed Emin Efendi (ö. 1782), Kırımlı Hafız Ahmet Kâmilî Efendi (ö. 1820/21), Sadullah Efendi (ö. 1854?), Kazasker Mustafa İzzet Efendi (ö. 1876/77), Medenî Aziz Efendi (ö. 1895) ve Tanbûrî Ali Efendi (ö. 1890?) olmak üzere on bestekâr imâm-ı sultânî zikredilebilir.

1) Bestekâr İmâm-ı Sultânîlerin Hayatları ve Mûsikî Yönleri

1.1. Süleyman Çelebi (ö. 1422)

Süleyman Çelebi; Orhan Gâzi (1324-1362), I. Murâd (1362-1389), Yıldırım Bâyezîd (1389-1403) ve II. Murâd'ın (1421-1444, 1446-1451) saltanatlarının ilk yıllarını görebilmiştir (Kemikli, 2016, s. 15). Kaynaklarda Yıldırım Bâyezîd'in (1389-1403) imamlığını yaptığı kayıtlıdır.² Yıldırım Bâyezîd'in vefatı sonrası Emîr Buhârî'nin delaletiyle Bursa Ulucâmii imamlığına getirilmiş ve hayatının sonuna kadar bu vazifeyi devam ettirmiştir (Hüseyin Vassâf, 1999, s. 25).

Süleyman Çelebi'nin bilinen tek eseri Bursa Ulucâmii imamlığını yaptığı devirde kaleme aldığı *Vesîletü'n-Necât* isimli eseridir. Eserin Ulucâmii'de gerçekleşen bir hadise üzerine yazıldığı rivâyet edilir. Bu rivâyete göre İran'lı bir vâiz Bakara sûresinin iki yüz seksen beşinci âyetini tefsir ediyormuş. Bu âyette şöyle buyurulmakta: “Onun elçileri arasında ayırım yapmayız...” (Bakara/285) İranlı vâiz devamında “Ben Muhammed

² “...cümleden biri merhûm-ı merkûmun kendü imâmı Süleymân Fakih'dür...” Âşık Çelebi, 2008, s. 69; “Yıldırım Bayezid'in bir imâmıydı...” Kâtip Çelebi, 1941, s. 1910; “Yıldırım Hân'un zamân-ı sıhhatında Dîvân-ı humâyûn'ı imâmı idi...” (Gelibolulu Mustafa Âlî, 1997, s. 195); “... Yıldırım Bayezid'in dairesinin imâmı...” (Bağdatlı İsmail Paşa, 1951, s. 401); “... bir aralık Yıldırım Bayezid'in imamlığını yapan...” (Ergun, 1942, s. 12).

Mustafa'yı İsa Peygamberden üstün tutmam. Allah'ın salât ü selâmı ikisine olsun" demiş. Vaazı dinleyenlerden Arap asıllı bir âlim bu sözleri üzerine İranlı vâizi ilzâm etmiş. Aynı sûrenin iki yüz elli üçüncü âyetini zikretmiştir. Bu ayette şöyle buyrulmaktadır: "*O peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. İçlerinden bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da derecelerle yükseltmiştir.*" (Bakara/253) Konuşmasına devam eden Arap asıllı âlim, İranlı vâizin söylediği âyetin tefsirine başlayarak: "Peygamberler arasında bir fark yoktur" âyetindeki mana rasullük ve nebîlik hususunda bir fark olmadığıdır. Yoksa fazilet açısından bir durum değildir" şeklinde izâh etmiştir. Bursa Ulucâmii'nde gerçekleşen bu olaya halk ve ulemâ da dâhil olmuştur. Kişinin katline fetva verilmesine gidecek kadar konu büyümüştür.³ Süleyman Çelebi de bu olaya çok üzülererek *Mevlîd*'in ilk mısralarını kaleme almıştır (Kemikli, 2015, ss. 29-30).

1409'da tamamlanan bu eser Arapça, İngilizce, Almanca, Arnavutça, Kürdçe, Tatarca, Çerkesçe gibi pek çok dile tercüme edilmiş, ona ilâve ve şerhler yapılmış ve benzer mevlidler yazılmaya başlanmıştır (Okiç, 1975, ss. 27-58); (Köprülü, 1980, s. 346); (N. Pekolcay, 2018, s. 39).

Osmanlı sultanları, saray erkânıyla beraber her sene rebîü'l-evvel ayının on ikinci günü görkemli bir alayla Hz. Peygamber'in doğumunu kutlamak için mevlid merasimleri düzenlemişlerdir (Hüseyin Vassâf, 1999, s. 35). Bununla beraber Osmanlı'da kandil geceleri, hacı uğurlama-karşılama, sürre-i hümâyûnun gönderilmesi, doğum - ölüm, sünnet, bed-i besmele gibi önemli gün ve gecelerde mevlid merasimi tertip edilmiştir (Ağçoban, 2019, ss. 47-64). Osmanlı protokolünde önemli bir yeri olan mevlid ihtifalleri⁴ günümüzde de önemli gün ve gecelerde câmiler/selâtin câmileri, evler ve bazı husûsî mekânlarda icrâ edilmektedir.

Günümüzde, Türk din mûsikisi formlarından biri olan mevlidin⁵ en yaygın icrâsı, Süleyman Çelebi'nin eseri *Vesiletü'n-Necât* ile gerçekleşmektedir. Mevlidin bestelenmesi hakkında bazı görüşler bulunmaktadır. Buna göre *Mevlîd*'i, müellif Süleyman Çelebi, Sinâneddin Yusuf veya XVII. yüzyıl bestekârlarından Bursalı Sekban bestelemiştir.⁶ Osmanlı'nın son devirlerinde mevlidin geleneksel besteli okunuşu unutulmaya yüz tutmuştur. Bu bağlamda Mutafzâde Ahmed Efendi başta olmak üzere bazı kişiler kadîm besteli mevlîd okunuşunu öğretmeye gayret etmişler de yine de unutulmuştur. Ancak, bazı el yazma mevlid nüshalarındaki kenar notlarda, mısra ile beyitlerin hangi makamda ve seyirde okunacağı yönünde bilgiler yer almaktadır.⁷

1.2. Şâmî Yusuf Efendi (ö. 1647)

1586'da Şam'da dünyaya gelen Yusuf Efendi'nin tam adı "Yusuf b. Ebu'l-Feth b. Mansûr b. Abdurrahman es-Sukayfi ed-Dimeşki el-Hanefî imâmu's-sultân"dır.⁸ O, Şam'da doğduğu için Şâmî Yusuf olarak

³ Rivâyetlerin farklı varyantları için bkz. (Hüseyin Vassâf, 1999, ss. 27-28); (Lâtîfi, 2018, ss. 92-93); (N. Pekolcay, 2018, ss. 38-39).

⁴ Arşiv belgelerinde geçen mevlid merasimlerine dair bilgiler için bkz. (BOA, TS.MA.e, 1090, 38); (BOA, İ.DH., 13, 605); (BOA, C.DH., 136, 6753); (BOA, EV.d., 11660); (BOA, HAT, 1637, 43); (BOA, A.] TŞF., 1, 7); (BOA, A.] MKT., 10, 51); (BOA, İ.DH., 85, 4286); (BOA, MB.İ., 5, 77); (BOA, TS.MA.e, 636, 67); (BOA, TS.MA.e, 1312, 19).

⁵ İlk mevlid manzumesinin Endülüslü muhaddis ve tarihçi İbn Dihye el-Kelbi'nin yazdığı bilinmektedir. Bkz. (Koca vd., 2017, s. 97).

⁶ Nuri Özcan, mevlid manzûmesinin son dönem hattatlarından ve mûsikîşinâslarından Kemal Batanay tarafından yeniden bestelendiğini ve Kani Karaca'nın zikredilen bu besteyi meşkettiğini, fakat notasının henüz neşredilmediğinden icra edilmesinin yaygınlaşmadığını, söyler. Ayrıca Özcan, Sadettin Kaynak tarafından bir besteden bahsedilmekteyse de bu bestenin ortaya çıkmadığını zikreder, (N. Özcan, 2004, s. 485).

⁷ Günümüzde icrâ edilen mevlid formunun bahirleri, okunacağı makam ve geçkileri, bahirler arası okunan tevşihler ve mevlid merasimindeki icracılar hakkında detaylı bilgi için bkz. (Koca vd., 2017, ss. 97-99).

⁸ (Şeyhî Mehmed Efendi, 2018c, s. 508); (Uşşâkizâde Seyyid İbrâhîm Hasîb Efendi, 2017, s. 330); Nisbesi için ayrıca bkz. (Kâtip Çelebi, 2010, s. 245).

zikredildiği gibi dedesi Mansur Efendi'nin Dimeşk'teki Sukayfiyye Câmii'nde hatip olması sebebiyle "Sukayfi" olarak da anılmaktadır (Muhammed Emîn Muhibbî, t.y., s. 447). Şam'daki Emeviyye Câmii'nde dersiam olan eş-Şeyh Hasan-ı Bûrîni'den ilim öğrenmiş, akabinde Halvetiyye şeyhlerinden Şeyh Ahmed-i 'Assâli'ye intisap ederek ondan nefis terbiyesini tekml etmiştir. Bu ilim ve manevi eğitimi sonrası II. Osman (1618-1622) zamanında İstanbul'a gelmiştir. Yusuf Efendi ilmî yönü, kıraati ve güzel sesi sebebiyle adından söz ettirmiştir. Nitekim II. Osman onu huzuruna davet edip kendisine husûsî imam yapmıştır. Ancak, 1622'de Sultan II. Osman'ın öldürülmesinden sonra Şâmî Yusuf Efendi, vatanı olan Dimeşk'e dönerek Selimiyye Câmii'nde imâm ve hatiplik görevlerini yapmıştır. Yusuf Efendi, ilim ve manevi gelişimiyle meşgul olduğu o dönemde IV. Murad'ın (1623-1640) Revan seferinde hastalanıp daha sonra vefat eden padişah imamı Evliya Mehmed Efendi'nin (ö. 1636) yerine imam-ı sultânî tayin edilmiştir. Daha sonra ona Mihaliç ve Kirmastı kazaları arpalık olarak ihsan edilmiştir (Şeyhî Mehmed Efendi, 2018c, ss. 508-509; Uşşâkîzâde Seyyid İbrâhîm Hasib Efendi, 2017, ss. 330-331). Sultan İbrahim'in (1640-1648) tahta geçmesiyle Yusuf Efendi azledilmiş yerine Şâmî Hüseyin Efendi imâm-ı şehriyârî tayin edilmiştir. 1646'da tekrar göreve getirilen Şâmî Yusuf Efendi'ye Rumeli kazaskerliği pâyesi verilmiştir. Ancak bir yıl sonra vefat ederek Üsküdar'da Karaca Ahmed Tekyesi yakınlarında defnedilmiştir.⁹ Tespit edebildiğimiz kadarıyla üç oğlu; Lütfullah Efendi (Şeyhî Mehmed Efendi, 2018c, s. 861), Es'ad Efendi ve şâir Mehmed Sa'dî Efendi'dir (Uşşâkîzâde Seyyid İbrâhîm Hasib Efendi, 2017, s. 601).

Seyahatnâme'nin müellifi meşhur Evliya Çelebi, imâm-ı sultânî Evliya Mehmed Efendi'den kıraat dersi almış olup akabinde bir de imâm-ı sultânî Şâmî Yusuf Efendi'den Seb'a kıraatini Yasîn-i şerife kadar devam ettirmiştir. Böylelikle iki padişah imamı Evliya Çelebi'nin kıraat hocalığını yapmıştır (Evliya Çelebi, 2010, s. 175).

Üç padişahın imamlığını yaptığı anlaşılan Şâmî Yusuf Efendi, meşhur Mâlikî kadısı Kâdî İyâz'ın (ö. 1149) (Kandemir, 2001, s. 116), *eş-Şifâ* isimli eserini, Muhibbüddin el-Ulvânî'nin *el-Manzûmetü'l-Muhibbiyye*'sini şerh etmiştir. Ayrıca onun bir kasidesi olup (Zirikli, 2002, s. 245; Uygun, 2013, s. 10), bestekâr olduğu bilinmektedir.

Şâir ve bestekâr olduğu zikredilen Şâmî Yusuf Efendi, kaynaklarda "zamanın allâmesi ve asrın önde gelenlerinden" (Muhammed Emîn Muhibbî, t.y., s. 447), olarak üstün vasıflara sahip bir şahsiyet şeklinde anılmaktadır. Özellikle onun yakın dostu Şihâbeddin el-Hafâcî, eserinde yer verdiği yaklaşık yirmi sayfanın neredeyse her cümlesinde ondan övgüyle bahsetmektedir. Aralarındaki kardeşlik-dostluk konusunda "kalemin dilinin yetersiz kalacağından" söz etmektedir. İlâveten Hafâcî'nin, Şâmî Yusuf Efendi'ye hitâben "Mağlup edilmeyen devletin sultanının nimeti içerisinde..." cümlesi ile biten bir arapça kasîde yazdığı görülmektedir. Ayrıca Hafâcî, ona bir kaside daha yazdığını fakat kasîdenin ona ulaşmadığını söylemektedir (Şihâbüddin el-Hafâcî, 2015, ss. 294-312).

Kaynaklardan Şâmî Yusuf Efendi'nin sesinin güzelliği, şairliği, ve bestekârlığı yanında mübâhese ve münâzara konusunda da oldukça kudretli olduğu anlaşılmaktadır (Şeyhî Mehmed Efendi, 2018c, s. 509).

⁹ Şeyhî Mehmed Efendi, 2018c, s. 509; vefat tarihi kaynaklarda daha çok 1647 olarak geçmektedir. Fakat Katip Çelebi'nin eserinin bir nüshasında ise 1062/1652 tarihi verilmektedir. Bkz. (Kâtip Çelebi, 2010, s. 245).

1.3. Edirneli İbrahim Efendi (ö. 1691)

Edirne'de dünyaya gelen İbrahim Efendi'nin tam adı "el-Mevlâ İbrâhîm ibn el-Hâc Mehmed" olarak zikredilmektedir. Babası Bezzâz el-Hâc Mehmed Efendi (Bezci Hacı Mehmed Efendi) olup Diyarbekir tarafından Edirne'ye gelmiş ve yerleşmişlerdir. İlim hayatına Edirne'de başlayan İbrahim Efendi, önemli görülen bazı ilimleri tahsil etmiş ve Edirne ulemâsından Çelebî Yahya Efendi'den âdâb ilmini gördükten sonra Edirne'deki Sultan Selim-i Cedid Câmî-i Şerifi'nin (Selimiye) imamlığına, 1657/1658 yılında ise Sultân Bâyezîd Hân Câmî-i Şerifi (Beyazıt Câmii) hatipliğine getirilmiştir. Şeyhî, kendisinden "*Merhûm-ı cennet-mekân-ı firdevs-âşiyân Sultan Mehmed Hân hazretleri elhân-ı dürer-bârlarını zîver-i gûş-ı hûş itmeleriyle...*" şeklinde bahsetmektedir. Sesinin güzelliğini beğenen IV. Mehmed (1648-1687) İbrahim Efendi'yi Mayıs/Haziran 1663'te Hafız Mehmed Efendi yerine padişah imamı yapmıştır. Hemen sonrasında kendisine İstanbul pâyesiyile Mihalic ma'a Kirmastı kazaları arpalık olarak verilmiştir. Ekim/Kasım 1672 yılında Rumeli kazaskerliğine, 7 Aralık 1685 yılında (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 1977, s. 35), Anadolu kazaskerliğine getirilmiş ve çeşitli yerler ona arpalık olarak verilmiştir. Mart/Nisan 1686'da şehzâde hocalığına ve Sultan Ahmed Hân Medresesi müderrisliğine getirilmiştir (Şeyhî Mehmed Efendi, 2018a, s. 1921; Karabaşoğlu, 2003, ss. 79-81). 1686'da imâm-ı sultânîlik kendisinden alınmış ve imâm-ı sâni Kerestecizâde Abdullah Efendi imâm-ı evvel olmuştur (Karaçay Türkal, 2012, s. 1039). İbrahim Efendi'nin imâm-ı sultânîlik vazifesinin süresiyle ilgili kaynaklarda "on sekiz yıl" ve "yirmi üç yıl" şeklinde farklı görüşler bulunmaktadır. Nuri Özcan bu hususta Şeyhî Mehmed Efendi ve Silahdar Mehmed Ağa'nın ay ve gün olarak tarih vermesine binaen İbrahim Efendi'nin yirmi üç yıl imâm-ı şehriyârîlik yapmış olabileceği kanaatindedir (N. Özcan, 2000, s. 296). İbrahim Efendi, Temmuz/Ağustos 1687'da kısa süreliğine tekrar Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 1977, s. 96). Nisan/Mayıs 1691 yılında Kıbrıs'a gönderilmiş, aynı yılın Ağustos/Eylül ayında orada vefat etmiş ve Ayasofya Câmii haziresine defnedilmiştir (Şeyhî Mehmed Efendi, 2018a, s. 1922). Vefatına şöyle bir tarih düşürülmüştür:

"Çok zamân geçmedin vefât itdi

'Azm-i cennât-ı 'âliyât itdi" (Uşşâkizâde Seyyid İbrâhîm Hasîb Efendi, 2017, s. 966).

IV. Mehmed dönemine ait "*İmâm-ı şehriyârî İbrâhîm Efendi'ye Edirne'den haremini götürmek için mirîden yedi araba üç beş yüz akça verilmesine dair*" (17 Haziran 1676 tarihli belge, BOA, İE.SM., 5, 386), "*Pâdişâh imâmî İbrâhîm Efendi'ye Hazîne-i Âmire'den âdet-i kadîm üzere verilen elbiselik akçasını mübeyyin makbuz*" (9 Kasım 1678 tarihli belge, BOA, İE.Sm., 13, 1278), ve "*Pâdişâhın imâm-ı evveli İbrahim Efendi'ye hil'at mübâyâ'asına dair tezkire*" (5 Eylül 1685 tarihli belge, BOA, İE.SM., 8, 725), şeklinde İbrahim Efendi hakkında pek çok arşiv vesikası bulunmaktadır.

Abdurrahman Abdi Paşa'nın *Vekâyi'nâme*'sinde geçtiği üzere IV. Mehmed'in (1648-1687) terâvîh namazında okunması için bazı önemli zevâtın "müceddeden" birer adet Arapça tesbîh inşâ eylemelerini istemiştir. İçlerinden padişah imamı İbrahim Efendi'nin de bir Arapça tesbîh inşâ eylediği şöyle zikredilmektedir:

On yedinci cum'a-irtesinde esnâ-yı terâvîhde kirâ'tat olınmak için müceddeden birer dâne tesbîh-i 'Arabî inşâ eyleyeler diyü Şeyhü'l-islâm Yahya Efendi'ye ve Vâ'izu'l-enâm Vâni Efendi'ye fermân-ı Pâdişâhî sâdir olup İmâm İbrâhîm Efendi ve Hekîmbaşî Sâlih Efendi dahi me'mûr oldukları hasebiyle birer dâne tesbîh-i nev-zuhûr arz-ı izz-i huzur itmişler idi. Bu fakîr kulları dahi bundan akdem fermân-pezişir olduğum üzere nazm-ı silk-i tahrîr eylediğim tesbîhler pesendide-i şâhâneleri olup okundukça sem'-i safâyile isgâ buyururlar idi (Derin, *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'nâme'si*, 158).

Abdi Paşa'nın bu beyanından, IV. Mehmed'in imamlığını yapmış olan Edirmeli İbrahim Efendi döneminde terâvîh namazı sırasında Arapça tesbîhlerin okunduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda, padişah imamı Şâmî Yusuf Efendi'nin (ö. 1647) iki tane Arapça tesbîh bestelediğini belirtmiştik. Ancak bu tesbîhlerin terâvîh esnasında da okunduğu malumatına denk gelmemiştik. Böylece IV. Mehmed'in terâvîh namazı sırasında "yeni olarak" Arapça tesbîh inşâ olunmasını ferman etmesinden yola çıkarak bu uygulamanın eskiden de gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

İbrahim Efendi'nin sesinin tiz ve güzel olup mûsikî nazariyatına vâkıf, dinî-lâdinî bestelerinin de olduğunu kaydeden N. Ergun (Ergun, 2017, s. 71), kendisinin dinî mûsikî bestelerinden bazı tesbih ve na't güftelerinin günümüze ulaştığını bildirmektedir.

IV. Mehmed devrinde kazaskerlik ile imâm-ı sultânîliği birleştirip reisülulemâ olduğu söylenen İbrahim Efendi "*Mevlânâ-yı mezbûr haysiyyet-i zâtîyye ile meşhûr, hoş-lehce vü hoş elhân, nedîm-i latîfe-gûyân, fenn-i mûsikîde sâhib-beste vü makâm, vâdîsinde mümtâz ü be-nâm*" şeklinde nitelendirilerek ses güzelliği ve bestekârlığı vurgulanmaktadır (Şeyhî Mehmed Efendi, 2018a, s. 1922; Uşşâkîzâde Seyyid İbrâhîm Hasîb Efendi, 2017, s. 966).

1.4. Arabzâde Abdurrahman Bâhir Efendi (ö. 1746)

Osmanlı'da "Arabzâde" sülalesine¹⁰ mensup olduğu zikredilen Abdurrahman Efendi, 1688/89 yılında İstanbul'da doğmuş, sesinin güzel olması ve mûsikî bilgisi neticesinde imâm-ı sultânî olmuştur. Bazı kaynaklar (Mehmed Süreyya, 1996a, s. 352; N. Özcan, 1988, s. 158; Öztuna, 1990b, s. 11), Abdurrahman Efendi'nin 1710'da III. Ahmed'in (1703-1730) baş imamı¹¹ olduğunu söylerken, Şeyhî Mehmed Efendi ve Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi III. Ahmed'in birinci imamlığı¹² için 1717 tarihini verirler (Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi, 2018, s. 313; Şeyhî Mehmed Efendi, 2018b, s. 3039). Mezkur kaynakların verdiği 1710 tarihinde, Sâlim Efendi ve Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Abdurrahman Efendi'nin imâm-ı sâni olduğunu zikrederler (Topal, 2001, s. 724). Kendisine muhtelif yerler arpalık olarak verilmiş olup (Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi, 2018, s. 313), Hoca Hayreddin Medresesi ve Şeyhülislam Yahya Efendi Medresesi başta olmak üzere pek çok medrese müderrisliğine getirilmiştir (Şeyhî Mehmed Efendi, 2018a, ss. 2983, 3112). 1720 yılında Yenişehirfenar mevleviyyeti ve Mekke-i mükerrerme pâyesiyile kendisi taltif edilmiştir (Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi, 2018, s. 313). İstanbul kadılığı, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği olmak üzere üst düzey görevlere getirilen Abdurrahman Efendi, 26 Temmuz 1746'da vefat etmiş ve Sinan Paşa Medresesi haziresine defnedilmiştir (Mehmed Süreyya, 1996a, s. 352). Abdurrahman Efendi'nin oğulları, Rumeli kazaskerliği yapmış olan "Sadık Efendi", Şeyhülislamlık yapmış olan "Ahmed Ataullah Efendi" (İpşirli, 1991, s. 331), ve Yenişehir mollalığı vazifesinde bulunmuş olan "Ali Rıza Efendi"lerdir (N. Özcan, 1988, s. 158).

Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere üç dilde şiirler yazdığı kaydedilen Abdurrahman Efendi'nin kendi şiirlerini de bestelediği bilinmektedir (Râmiz, 1994, ss. 30-31).

¹⁰ Arabzadeler sülalesi için bkz. (Güldöşüren, 2018, ss. 27-79).

¹¹ 20 Mayıs 1730 tarihli bir arşiv belgesinde imâm-ı sultânî Abdurrahman Efendi'nin ismi zikredilmektedir. Bkz. (BOA, C..ML., 266, 10882).

¹² S. Ezgi, Abdurrahman Efendi'nin mezar taşından yola çıkarak onun I. Mahmud'un (1730-1754) imamı olduğunu zikreder. Bkz. (Ezgi, 1940, s. 79).

1.5. Çavuşzâde Mehmed Emin Efendi (ö. 1782)

Mart 1728 yılının sonlarında¹³ İstanbul'da dünyaya gelen M. Emin Efendi, Dîvân-ı Hümâyûn çavuşlarından bir kişinin oğlu olması hasebiyle “çavuşzâde” diye anılmaktadır (Aksoy, 2003, s. 462). Hâfız ve sesi güzel olup III. Osman'ın (1754-1757) ikinci imâmı¹⁴ olmuştur (Mehmed Süreyya, 1996a, s. 465). Müderrislik pâyesi aldığı da zikredilen Mehmed Emin Efendi, 1758 yılı başlarında vekâleten, 1759'un başlarında ise asâleten imâm-ı evvel olmuştur (Öztuna, 1990a, s. 41). 1771'de Selanik kadılığına getirilmiş, 1774'te Edirne, birkaç ay sonra Mekke, 1775'te İstanbul pâyesi, birkaç ay sonra ise Anadolu pâyelerini almıştır. 1777 yılında Anadolu kazaskeri olmuştur. Rumeli kazaskerliğine yükseleceği zamanlar felç geçirmiş, 24 Ekim 1782 yılında vefat etmiş ve Kadıköy'deki Ayrılık Çeşmesi mezarlığına defnedilmiştir (Aksoy, 2003, s. 462); (Mehmed Süreyya, 1996a, ss. 465-466); Öztuna, 1990a, s. 41).

III. Osman'ın (1754-1757) imâm-ı sâniligini, III. Mustafa'nın (1757-1774) imâm-ı evvelliğini ve I. Abdülhamid'in (1774-1789) imâm-ı evvelliğini¹⁵ yaptığı anlaşılan Mehmed Emin Efendi'nin sesinin güzel olup dinî eserler bestekârı olduğu ve günümüze sadece irak makamındaki bir durak eserinin¹⁶ geldiği bilinmektedir.

1.6. Kırımlı Hafız Ahmet Kâmilî Efendi (ö. 1820/21)

Aslen Kırımlı olan Ahmed Kâmilî Efendi, küçük yaşlarında Enderûn-ı Hümâyûn'a alınmıştır. Güzel sesi ve mûsikîdeki yeteneğiyle ön plana çıkmıştır. A'mâ Corci, Musâhib-i şehriyârî Kemânî Hızır Ağa ve Tanbûrî İsak'tan mûsikî eğitimi alarak çavuşlar zümresine has olan Enderûn-ı Hümâyûn müezzinliği ile Has odaya geçip müezzinbaşı olmuştur (Tayyar-zâde Atâ, 2010b, ss. 37-38). Tayyarzâde'nin zikretmediği fakat *Sicill-i Osmânî*'de onun I. Abdülhamid'e (1774-1789) imâm-ı sânilik yaptığı ve müderris olduğu kayıtlıdır. 1795/96'da Edirne pâyesi almıştır (Mehmed Süreyya, 1996b, s. 194). *Sicill-i Osmânî*'de zikredilmeyip bazı kaynaklarda III. Selim (1789-1807) döneminde onun imâm-ı sâni olduğu bilgisi bulunmaktadır (N. Özcan, 1989, s. 96; Öztuna, 1990b, s. 420). Temmuz 1808'de II. Mahmud'un (1808-1839) imâm-ı evveli olup¹⁷ Mekke ve İstanbul pâyelerini almış ve 1809/10'da Anadolu kazaskeri olmuştur (Mehmed Süreyya, 1996b, s. 194). İmâm-ı şehriyârilikten azledildikten sonra iki kez Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Reisülulemâ olduğu da kaydedilen Ahmed Kâmilî Efendi'nin 17 Şubat 1820 (Tayyar-zâde Atâ, 2010b, s. 38), ve 6 Şubat 1821 olmak üzere iki farklı vefat tarihi verilmektedir. Haydarpaşa'da medfundur (Mehmed Süreyya, 1996b, s. 194).

“Müşârun-ileyh 'ulûm-ı 'Arabîyye'de me'zun ve fikh u ferâ'iz ve Fârisî'de derece-i fazl u kemâli rû-nümûn u zî-fünûn ve 'ulûm-ı riyâziyyede ve husûsiyle “ilm-i mûsikî'de mahâret-i müselle..” şeklinde nitelendirilen Ahmed Kâmilî Efendi'nin III. Selim'in mûsikî hocalığını¹⁸ yaptığı da bilinmektedir (Uzunçarşılı, 2011, s. 565). Y. Öztuna, Ahmed Kâmil Efendi'nin mûsikî tarihindeki önemini şöyle beyan eder: “Mûsikî

¹³ Öztuna, onun doğum tarihini 27.03.1728 şeklinde gün, ay ve yıl olarak vermektedir. Bkz. (Öztuna, 1990a, s. 40).

¹⁴ 1758 tarihli bir arşiv belgesinde “müşahereharan cemaatinden imâm-ı sâni-i hazret-i şehriyârî Mehmed Efendi'ye üç aylık maaş verildiğine” dair bir kayıt bulunmaktadır. Bkz. (BOA, AE. SMST.III, 55, 4063, 1).

¹⁵ Mehmed Emin Efendi'nin 1780'de imamlıktan ayrılmasından hareketle onun I. Abdülhamid'in imâm-ı evvelliğini de yaptığı düşünülmektedir. Bkz. (Mehmed Süreyya, 1996a, s. 466); (Öztuna, 1990a, s. 41).

¹⁶ S. Ezgi ayrı iki eserinde bu notayı vermektedir. Ezgi'nin iki eserinde verdiği bu notada bazı küçük farklılıklar bulunmaktadır. Bkz. (Ezgi, 1940, ss. 113-115), (1945, ss. 41-42).

¹⁷ II. Mahmud'un Alibeyköy'e saltanat binişi düzenlenmesinde büyük imamın öğle namazını kıldırması ve akabindeki faaliyetler şöyle anlatılmaktadır: “... hemen öğle namazına kıyam ve büyük imamları olan Kâmilî Efendi Hazretleri'nin imâmetleriyle ol emr-i ehemmi itmâm edicek, ekser saltanat binişi olan yerlerde temâşâyıyla kesb-i safâ olunan pehlivan güreşi ve muahharen tüfeng atılmak ve aralıkta sâde-nârâ ile zurna çalınmak ve daha sonra küme faslı gibi âhenkli beste ve semâi istima'î ile def-i gumûm u hümmûm ve celb-i şevk-i zevk-i umûm olunarak... (Hâfız Hızır İlyas Ağa, 2011, ss. 34-35).

¹⁸ N. Özcan, onun söz mûsikisinde padişah hocalığı yaptığını söylemektedir. Bkz. (N. Özcan, 1989, s. 96).

târihimizdeki rolü Üçüncü Selîm'in dinî ve din dışı mûsikî hocası olmasındandır" (Öztuna, 1990b, s. 420). Bestekâr olduğu da zikredilen Ahmed Kâmil Efendi'nin bestelerinin günümüze ulaşmadığı ifade edilmektedir (N. Özcan, 1989, s. 96; Öztuna, 1990b, s. 420).

1.7. Sadullah Efendi (ö. 1854?)

Öztuna, Sadullah Efendi'nin meşhur Sadullah Ağa ile (ö. 1808) veya başka bir Sadullah Efendi'nin hayatları ve besteleriyle karıştırılmış olabileceğini ifade eder.¹⁹ Onun verdiği bilgilere göre Sadullah Efendi, I. Abdülhamid (1774-1789) devrinde bestekâr olarak meşhur olmuş, III. Selim'in (1789-1807) şehzâdelik yıllarında ona dinî ve lâdinî sözlü eserler öğreterek ona mûsikî hocalığı yapmıştır. III. Selim, tahta çıktığında imâm-ı sâni sultânî olmuş, II. Mahmud (1808-1839) tahta çıktığı zaman da imâm-ı evvel olmuştur (Benlioğlu, 2017, s. 136). Musâhib ve cariyelere hocalık yaptığı zikredilen Sadullah Efendi, 1817 yılında sermüezzîn-i şehriyârî olmuştur.²⁰ Emekli olduktan sonra 1854 yılında İstanbul'da vefat etmiştir (Öztuna, 1990a, ss. 249-250).

1.8. Kazasker Mustafa İzzet Efendi (ö. 1876)

1801'de Kastamonu ilinin Tosya kazasına bağlı bir köyde dünyaya gelmiş olup babası "Deştân", "Destbânzâde", "Destban Ağazâde" gibi isimler anılan Mustafa Efendi'dir. Bununla birlikte bazı kaynaklarda babasının Bostanzâde Mustafa Ağa olduğu geçmektedir. Anne tarafından soyu Kâdirihâne'nin kurucusu İsmail Rûmî'ye dayanmaktadır. Enderûn'a alınarak neyzen, hânende ve hattat olmuştur. 1839/40 yılında Evkaf kaymakamı, ardından Eyüp hatibi olmuştur. Ocak 1845 yılında Sultan Abdülmecid'in (1829-1861) imâm-ı sânilîğine (BOA, A.}DVN., 11, 96; BOA, A.}DVN.MHM., 2, 85), getirilmiştir. 1846'da Selanik, Mekke pâyesi, İstanbul pâyesi, 1849'da ise Anadolu kazaskerlik pâyesini almıştır. Ekim/Kasım 1849'da imâm-ı evvelliğe ulaşmıştır. Aynı yıl Rumeli kazaskerlik pâyesi almıştır. 1850 yılında şehzâdelere hat muallimi olmuştur. 1853'te padişah imamlığından ayrılmış ve akabinde iki kez Meclis-i Vâlâ azalığına, daha sonra da Meclis-i Hass'a memurluğuna getirilmiştir. Reisülulema ve nakibüleşraflik makamına da ulaşan İzzet Efendi, üç defa Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Kaynaklarda 15 Kasım 1876²¹ ve 20 Kasım 1877 olmak üzere farklı vefat tarihleri bulunmaktadır. Tophâne mevkiindeki Kâdirihâne tekkesinin hazîresine defnedilmiştir (Mehmed Süreyya, 1996d, ss. 851-852); (Özer, 2020, ss. 34-35).

Hânendeliği, neyzenliği ve bestekârlığı ile ön planda olan Mustafa İzzet Efendi aynı zamanda meşhur usta bir hattat olarak bilinmektedir. Dinî mûsikî eserler meşkine daha küçük yaşlarda Kömürçüzâde Hâfız Mehmed Efendi ile başlamış olup mûsikî hayatını Galata Sarayı Mektebi'ne giderek devam ettirmiştir. Şâkir Ağa ile meşke başlaması Enderûn-ı Hümayûn'a alındıktan sonra olmuştur. Kısa sürede güzel sesiyle "*Sadâ-yı dâvûdî edâsı âlâ ve nây-ı bâlâsı cümleden bâlâ*" (Ergun, 2017, s. 500), meşhûr olduktan sonra II. Mahmûd'un huzurundaki mûsikî fasıllarına katılmıştır. Güzel sesinin yanında Ney sazını da ilerleterek devrin önde gelen neyzenleri arasına girmiştir. Meşhûr mûsikî üstadlarıyla birlikte saray mûsikî fasıllarında hânende ve sâzende olarak yer almıştır. Önemli mûsikîşinâslardan olan Hâşim Bey, Dellâlzâde İsmail Efendi ve Rif'at Bey, onun "hâce-i zamân" olduğunu vurgulamışlardır. "Tarz-ı cedîd"²² isminde bir makam icât etmiştir. Başta Medenî Aziz Efendi, Behlül

¹⁹ 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyılın ilk başlarında Enderun'da Sadullah ismiyle birkaç mûsikîşinasın bulunduğu, dolayısıyla da bunların hayatlarının çeşitli yayınlarda birbirine karıştırıldığı zikredilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. (Ekmen, 1996, s. 497).

²⁰ M. Süreyya'nın imam olarak bahsetmediği fakat mûsikîşinâs ve müezzinbaşı olarak zikrettiği Sadullah Efendi için bkz. (Mehmed Süreyya, 1996c, s. 1427).

²¹ Mustafa İzzet Efendi'nin hayatı hakkında verilen farklı bilgiler için ayrıca bkz. (Derman, 2006, ss. 304-307).

²² Makam hakkında bkz. Özkan, 2011, s. 529.

Efendi ve Yeniköylü Hasan Sırrı Efendi olmak üzere mûsikî alanında pek çok üstâd onun talebeleri arasındadır (N. Özcan, 2006, s. 307). Öztuna, Sultan Abdülaziz (1861-1876) veliaht iken İzzet Efendi'nin onun sermuallimi, dinî ilimler, mûsikî ve hat hocası olduğunu söyler (Öztuna, 1990a, s. 80). Kaynaklarda Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin pek çok eser bestelediği kayıtlıdır (Ergun, 2017; N. Özcan, 2006, s. 307); (Öztuna, 1990a, s. 80); (Sözer, 1964, s. 216); ayrıca bkz. (Özer, 2020, ss. 38-42, 247-261).

1.9. Medenî Aziz Efendi (ö. 1895)

Medine'de doğduğu için “Medenî” lâkabıyla anılan Aziz Efendi, Abdullah Câfer ismindeki bir imamın mahdumudur. Kaynaklarda bazı farklılıklar olmakla birlikte o, küçük yaşlarda İstanbul'a gelmiş, Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) kızı Fatma Sultan'ın baş haremağası olan Anber Ağa tarafından evlat edinilmiş ve onun terbiyesi altında yetişmiştir. İyi bir eğitim alan Aziz Efendi, hâfızlık yapmış ve mûsikî eğitimi görmüştür (Öztuna, 1990b, s. 134).

Aziz Efendi, 1859/60'da Fatma Sultan'ın ikinci eşi olan Nuri Paşa'nın imamlığına getirilmiştir (İnal, 1958, s. 89). Daha sonraki yıllarda Sultan Abdülaziz (1861-1876), kendisinin Ayasofya'da okuduğu Kur'ân-ı Kerîm tilâvetini dinlemiş, bu genç hâfızın sesini ve icrâsındaki tavrını beğenerek onu imâm-ı sâni tayin etmiştir (Koçu, 1960, s. 1711). 11 Ekim 1862²³ tarihli bir arşiv belgesinde, Abdülaziz Efendi'nin belgede geçen tarihte imâm-ı sâni olduğu kayıtlıdır (BOA, MB.İ..., 18, 52. Bir başka vesikada bu tarihten iki gün sonra ona ibtidâ-i hâricî rütbesinin verildiği geçmektedir (BOA, MB.İ..., 18, 56). 10 Şubat 1863 tarihli bir arşiv vesikasında geçen “... imâm-ı sâni-i hazret-i pâdişâhî sâbık Abdülaziz Efendi” ifadesinden onun imâm-ı sânilik vazifesinin sona erdiği anlaşılmaktadır.²⁴ Görevinden ayrıldıktan sonra evlenmiş ve Tütün gümrüğünde çalışmaya başlamıştır. Bazı konak ve yalılarda mûsikî dersleri vermiştir. Daha sonra Aziz Efendi, Şeyhülislam Hayrullah Efendi'nin aracılığıyla “Mahreç Mevleviyeti” pâyesi almıştır. Kısa bir zaman sonra tekrar gümrükteki vazifesine dönmüş ve sonra “Mısır Mevleviyeti” pâyesiyle tekrar ilmiye sınıfına dâhil edilmiştir. Medenî Aziz Efendi, memuriyet hayatının ikinci yarısını eğitim-öğretim ile geçirmiş, çeşitli mekteplerde müdürlük, mûsikî muallimliği ve müfettişlik görevlerinde bulunmuştur (N. Özcan, 1991, s. 335). Aziz Efendi, 1886 yılında 4. derece rütbe Osmânî nişanı ve 1889 yılında 3. derece rütbe Osmânî nişanı almıştır. 1887 yılında Selânik mollalığı ve 1894 yılında Edirne mollalığı kendisine verilmiştir. 1895'de Bebek'te bulunan evinde vefat etmiş²⁵ ve Eyüp mevkiindeki Çürüklük Mezarlığı'na defnedilmiştir (Öztuna, 1990b, s. 134).

Öncelikle o, hattat ve mûsikîşinâs Kazasker Mustafa İzzet Efendi ve ardından bestekâr Suyolcu Lâtif Ağa'nın mûsikîdeki talebelerinden olmuştur. Mûsikî sahasında bir bestekâr, sâzende (ud, tanbur, lavta ve piano), hamparsum notası(Sözer, 1964, s. 266), ve batı notasını bilen bir üstâd olmuştur. Aziz Efendi'nin talebeleri arasında Suphi Ezgi (Ezgi, 1933, ss. 3-5), İsmail Fennî Ertuğrul, Leylâ Saz, Nürî Şeydâ Bey, Ali Galib (Türkkan)²⁶ ve Giriftzen Âsım Bey zikredilebilir (Öztuna, 1990b, s. 134). Beste, semâî, nakış, kâr, âyin, ilâhî ve şarkılar

²³ M. Süreyya, Abdülaziz'in imâm-ı sultânî oluş tarihini, ay ve gün olarak vermese de yıl olarak arşiv belgesinde verilen tarihle aynı tarihi vermektedir. Bkz. (Mehmed Süreyya, 1996b, s. 99).

²⁴ (BOA, MB.İ..., 18, 134); bazı kaynaklarda Medenî Aziz Efendi'nin imâm-ı sultânîlik görevinin 6 ay sürdüğü zikredilmektedir. Bkz. (İnal, 1958, s. 89); (Öztuna, 1990b, s. 134).

²⁵ Nuri Şeyda Bey onun ölümü için şu mısraı ile tarih düştürmüştür: “Hak Aziz'i yevm-i Mahşer'de eder elbet aziz” (H. 1311) (Özalp, 2000, s. 608).

²⁶ Ali Galib, Medenî Aziz Efendi'den repertuar meşk etmiştir. Bkz. (Ekmeleddin İhsanoğlu - Ramazan Şeşen - Gülcan Gündüz - M. Serdar Bekar, 2003, s. 247).

bestelediği zikredilen Medenî Aziz Efendi'nin (İnal, 1958, s. 90), günümüze çok sayıda bestesi ulaşmıştır (N. Özcan, 1991, ss. 335-336; Öztuna, 1990b, ss. 134-135).

1.10. Tanbûrî Ali Efendi (ö. 1890?)

1836/37'de Midilli'de dünyaya gelmiş olup Hâfız Enis Efendizâdeler sülâlesinden Hafız Bekir Efendi'nin mahdumudur. Yedi yaşında hâfızlığını tamamlamış, Midilli'den İstanbul'a gelerek mûsikîyle meşgul olmuştur. Devrin meşhur üstâdlarından Lâtif Ağa, Sütliceli Âsım ve Kemânî Rıza Efendi'den²⁷ mûsikî meşk etmiştir. Tanbûrî Küçük Osman Efendi'den tanbur eğitimi almıştır. Birçok hafız yetiştirmiş olan Ali Efendi, onlara vücut ve kıraat eğitimi de vermiştir (İnal, 1958, s. 49).

Sesinin “*dilrûba*” olduğu kaydedilen Ali Efendi, Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde ortaya çıkan sarıklı müezzinler arasında Mâbeyn-i Hümâyûn'a girmiştir (İnal, 1958, s. 49). Daha sonra Sultan Abdülaziz'in imâm-ı sâni olmuş ve Kudüs mevleviyeti pâyesini elde etmiştir. 1 Ocak 1868 tarihli bir arşiv belgesinde (BOA, İ.DH., 570, 39722), “imâm-ı sâni-i hazret-i şehriyârî Rıza Efendi'nin imâm-ı evvel olduğu ve onun yerine de “Hafız Ali Efendi” adında birinin imâm-ı sâni-i hazret-i şehriyârî olduğu” kayıtlıdır.²⁸ Kaynaklarda Tanbûrî Ali Efendi'nin Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) tarafından saraydaki imamlık vazifesinden alındığı, daha sonra İzmir ve Manisa'ya gittiği zikredilmektedir (Öztuna, 1990b, s. 46). Ömrünün geri kalan kısmını İzmir'de ve ara sıra gittiği Manisa'daki meşk toplantılarına devam ederek ve talebe yetiştirerek geçirmiştir. Tanbûrî Ali Efendi'nin vefat tarihinde kaynaklarda bazı farklılıklar olmakla birlikte İnal ve Öztuna, “1890” olarak vermektedir (İnal, 1958, s. 49; Öztuna, 1990b, s. 46; Tanrıkorur, 1989, s. 390).

Tanbur icrâsındaki maharetiyle daha çok “Tanbûrî”²⁹ olarak anılan Ali Efendi'nin mûsikî sahasında yetiştirdiği talebeleri arasında; başta meşhûr Tanbûrî Cemil Bey³⁰ olmak üzere Mehmet Râkım Elkutlu, Hacı Kirâmî Efendi ve Giriftzen Âsım Bey zikredilmektedir. Tanbûrî Ali Efendi'nin oğlu Aziz Mahmud Efendi de zamanının meşhûr bestekâr ve tanbur üstâdlarından biri olarak bilinmektedir (Tanrıkorur, 1989, s. 390).

2) İmâm-ı Sultânîlerin Bestekârlıklarıyla Türk Din Mûsikîsine Katkıları

Yukarıda zikredildiği üzere bestekâr sultan imamları arasında güzel sesleriyle etkili Kur'ân-ı Kerim tilavette bulunanların yanında hânende – sâzende olan, mûsikî hocalığı yapan ve yeni bir makam terkip edenler de bulunmaktadır. Bu bağlamda onların mûsikîye/dinî mûsikîye önemli katkıları olmuştur. Bununla birlikte zikredilen imâm-ı sultânîlerin bazılarının besteleri günümüze ulaşmış, bazılarının ise ulaşmamıştır.

²⁷ Öztuna, “Kanûni Rıza Efendi” şeklinde bahsetmektedir. Bkz. (Öztuna, 1990b, s. 46).

²⁸ *Sicill-i Osmânî*'de yer alan Ali Efendi'nin imamlık tarihi ile arşiv belgesinde geçen imamlık tarihi aynı gözükmemektedir. Fakat *Sicill-i Osmânî*'de Ali Efendi'nin ölüm tarihinin de bu imamlık tarihi civarında olduğu zikredilmektedir. Dolayısıyla kaynaklarda geçen Tanbûrî Ali Efendi'nin ölüm tarihi (1890) ile *Sicill-i Osmânî*'deki Ali Efendi'nin ölüm tarihi (1867/68/69) uyuşmamaktadır. Bu sebeple *Sicill-i Osmânî*'deki Ali Efendi ile Tanbûrî Ali Efendi'nin aynı kişi olup olmadığı kesin gözükmemektedir. Bkz. (Mehmed Süreyya, 1996b, s. 255). İlaveten Y. Öztuna'nın da Tanbûrî Ali Efendi'nin hayatı hakkında bilgi verirken onun imâm-ı sâniliği tarihini *Sicill-i Osmânî*'den yararlanarak onunla aynı tarihi verdiği görülmektedir. Bkz. (Öztuna, 1990b, s. 49).

²⁹ Ali Galib'in (Türkkan) Hünkar imamı Ali Efendi'den kanun meşk ettiği zikredilmektedir. Burada bahsedilen Hünkar imamı Ali Efendi, Tanbûrî Ali Efendi ise onun kanûni olduğu da anlaşılabilir. Bkz. (Ekmeleddin İhsanoğlu - Ramazan Şeşen - Gülcan Gündüz - M. Serdar Bekar, 2003, s. 247).

³⁰ Tanbûrî Ali Efendi'nin Tanbûrî Cemil Bey ile ilk görüşmesi hakkında bkz. (Mes'ud Cemil, 2016, ss. 78-80).

N. Ergun, Şâmî Yusuf Efendi hakkında “*Arapça birtakım dinî şüirler kaleme alan bu zât bilhassa kendi manzumelerini bestelemiştir.*” diyerek ayrıca onun iki adet bestesini bildirmektedir. Bu besteler, “*Rabbi salli ‘ale’t-tihâmî*” mısraı ile başlayan çârgâh makamında ve “*Ve’ktidâi li’n-nebiyyi’l-hâdî*” mısraı ile başlayan düğâh (Hüseynî) makamındaki teşbihleridir (Karataş, 1995, ss. 45, 53). Ancak, günümüzde bu eserlerin notası bulunmamaktadır.³¹

Şeyhülislam Es’ad Efendi, *Atrâbü’l-âsâr* adlı eserinde Edirneli İbrahim Efendi hakkında;

Fenn-i mûsikînin ‘ilmî ve ‘amelîsinde fazl u ma’rifetleri müselle-i cumhûr ve pesendide-i ‘urefâ-i fenn-i mezbûr olub tettebbu’-i kütüb-i fenn ve istima’-ı esâtiz-i hakâyık-figen etmekle ‘âric-i süllem-i makâmât ve ziver-ver-i ‘ilm-i nagâmât oldular.

şeklinde bahsedip akabinde iki murabba bestesini zikretmektedir. Bunlar;

Hüseynî makamı ve Devr-i Revân usûlünde

Bitmez yüreğim yâreleri işler onulmaz

Sabr eyleyelim çare nedir bitmez iş olmaz

Evc makamı ve Hafif usûlünde

Cennet safâsı vuslat-ı cânân değil midir

Dûzah belâsı mihnet-i hicrân değil midir (Behar, 2017, s. 224).

İbrahim Efendi’nin sesinin tiz ve güzel, mûsikî nazariyatına vâkıf ve dinî-lâdinî bestelerinin olduğunu zikreden Ergun, onun dinî mûsikî bestelerinden bazı teşbihlerinin ve na’tlarının güftelerinin günümüze ulaştığını haber vermektedir. Ayrıca, İbrahim Efendi’nin üç dinî mûsikî bestesini zikretmektedir. Bunlar; güfte ve bestesinin kendisine ait olduğu acemaşîrân makamındaki bir “ilâhî”,³² güftesinin Şeyhülislam Yahya Efendi’ye bestesinin

³¹ İki tesbihin arapça sözleri için bkz. (Ergun, 2017, s. 59).

رب صل على التهامي خاتم الرسل الكرام
من سرى لمسجد الا قصى من البيت الحرام
ودنى من قاب قوسين وراى مولاه بالعين
ثم نادى يا محمد ان منى يا حبيب
سلني تعط اشفع تشفع فانى رب المجيب
وانت الشفيح المجيب غير طه محمد ينل هذ المقام
واقترادى للنبي الهادى
خير اعمالى واورادى
رحمت عمت بارشادى
اصطفيه الحق قبل خلق الخلق
قيل نفخ الروح فى الانسان
كان آدم طين وله التمكين

³² حمدا لخلق القمر صلوا على خير البشر
والال محمود السير والصحب مسعود الاثر
صوموا أبا خير المثل قوموا با خلاص العمل
من عند مولينا نزل ضيف عزيز معتبر

kendisine ait olduğu eviç makamındaki bir “tesbîh”³³ ile güfte ve bestesinin kendisine ait olduğu bûselik makamındaki bir “tesbîh”tir.³⁴

Sesinin çok etkili, iyi bir hânende ve değerli bir mûsikî üstâdı olduğu bilinen Abdurrahman Efendi için Öztuna, makam ve usûllerini de bildirerek onun yirmi adet peşrev ve saz semaisi bestelediğini söylemektedir.³⁵ Fakat N. Özcan, Abdurrahman Efendi'nin bestelerinin bestekâr Arabzâde Ali Dede'nin eserleriyle karıştırıldığından bahsetmektedir. Bu doğrultuda Özcan, onun günümüze ulaşan peşrev ve saz semâi bestelerinin net bir sayısının verilemeyeceğini ifade etmektedir (N. Özcan, 1988, s. 158).

Çavuşzâde Mehmed Emin Efendi'nin sesinin güzelliği yanı sıra dinî eserler bestekârı olduğu ve günümüze sadece irak makamındaki bir durak eserinin³⁶ geldiği zikredilmektedir. “Zülfün içre vechini cânâ çü pinhân eyledin” mısraıyla başlayan ve güftesinin Hasan Sezâi Gülşeni'ye ait olduğu bu beste için S. Ezgi, “Kendisinin muktedir bir bestekâr olduğuna tarafımdan onarılarak ashına ircâ ettiğim takriben yüz yetmiş sekiz senelik enfes durağı şahittir” (Ezgi, 1940, s. 113), diyerek Mehmed Emin Efendi'nin bestekâr mûsikîşinâslığına dair bir yorumda bulunmaktadır.

Öztuna'nın verdiği bilgiye göre Sadullah Efendi, I. Abdülhamid (1774-1789) devrinde bestekâr olarak meşhur olmuştur. Ayrıca müellif, Sadullah Efendi'nin on altı bestesinin listesini de vermektedir (Öztuna, 1990a, ss. 249-250).

Hânendeliği, neyzenliği ve bestekârlığı ile şöhret bulan Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin günümüze de ulaşmış pek çok besteleri kayıtlıdır (Ergun, 2017; N. Özcan, 2006, s. 307; Öztuna, 1990a, s. 80; Sözer, 1964, s. 216).

Diğer önemli bestekâr Medenî Aziz Efendi'nin bestekârlık konusunda güfte ile beste uyumu hakkındaki mülâhazasına dair şunlar zikredilmektedir:

Medenî Aziz Efendi'nin bestekârlıkta önem ve kıymet verdiği cihetlerden biri de güfte meselesidir. Ma'lumdur ki bir kısım bestekârlarımız besteleyecekleri güftelerin mânâ ve mâhiyetini hiç de göz önünde tutmamaktadırlar. Muhtelif şekillerdeki bestelerimiz hakkında: “Beste çok güzel, fakat güfte nafîle!” gibi hükümler hâlâ ağızdan ağıza dolaşır. Bunun sebebi ya bestelenecek güftenin gelişi güzel seçilişinden doğan bir laubalilik, bir aldırnamazlık yahud bestekârın güfte seçişindeki iktidarsızlığıdır. Buna üçüncü olarak hatır ve gönül gayretini de ilave edebiliriz. Hâlbuki Medenî Aziz Efendi'nin bestelediği birçok eserlerin güfteleri onun kendi duygu ve heyecanlarının birer ifadesi olduğu gibi başkalarının nazmettikleri sözlerin

³³ سبحان من نزل القرآن تنزيلا
سبحان من نزل القرآن تنزيلا
سبحان من خلق الخلق ليعبده
يمجد الذات تكبيرا وتهليلا

³⁴ يا مرید الخیر یا صدر الکرام
مرحبا قولوا یا شهر الصيام
وارض عنا عند خلاق الانام
یا کریم الصیف یا شهر الصيام

(Ergun, 2017, ss. 110-11). Bu üç eser için ayrıca bkz. (Karataş, 1995, ss. 81, 82, 92).

³⁵ (Öztuna, 1990b, ss. 11-12); Abdurrahman Efendi'nin besteleri için ayrıca bkz. (Ezgi, 1940, ss. 79-85).

³⁶ S. Ezgi ayrı iki eserinde bu notayı vermektedir. Ezgi'nin iki eserinde verdiği bu notada bazı küçük farklılıklar bulunmaktadır. Bkz. (Ezgi, 1940, ss. 113-115), (1945, ss. 41-42).

de mânâ ve mâhiyet güzelliklerini kendi kalbine naklettikten sonra onlara aynı zamanda melodilerle ifade edilen bir renk bir eda verirdi (Pakalın, 2008, s. 95).

İbnülemin, Tanbûrî Ali Efendi'nin bestekârlığındaki (Güneş, 2011, ss. 11-14; (Öztuna, 1990b, s. 46); (Tanrıkorur, 1989, s. 390), üstâdlığı hakkında şunları zikretmektedir:

Son asır mûsikîsinin en büyük üstâdlarından biri olan Ali Efendi merhum, Zekâi Dede Efendi derecesinde velûd bir bestekârdı. Lâkin onun âsârındaki şakraklığı, insicâmı her bestekâr, te'mîne muvaffak olamamış, onun kâbına erişememiştir. Muassırları arasında hakikaten birer dehayı mûsikî itlâkına sezâ zevât-ı güzîde mevcuddu. Pek çok eser-i mûsikî vücûda getirmişler, neşre de muvaffak olmuşlardır. Lâkin Ali Efendi ve Zekâi Dede merhûmların zâde-i tab'ı olan öyle murabba'lar, nakışlar, semâiler, ilâhîler, âyinler ve duraklar var ki bunlara muassırlarının ve peyrevlerinin değil, esâtize-i eslâfdan pek azının mahdûd âsârı rekabet edebilir. Hele saz takımlarındaki peşrev ve saz semâilerindeki parlaklığı değme sâzende ve bestekârlarımız te'mîn edememişlerdir. Onun arazbar, muhayyer, karcıgar ve uşşâk peşrevleri, saz semâileri birer naziri daha vücûda getirilebilecek âsârdan mıdır? (İnal, 1958, s. 51).

Bestekâr padişah imamların besteleri şöyle tablolaştırılabilir:

Bestekâr Padişah İmamlarının Besteleri					
Bestekâr İmâm-ı Sultâniler	Eser Adı	Usûlü	Makamı	Formu	Notası
Şâmî Yusuf Efendi (ö. 1647) (Ergun, 2017, 95).	Rabbi sallî 'ale't-tihâmî	-	Çargâh	Tesbih	Yok
	Ve'ktidâi li'n-nebiyyi'l-hâdî	Düyek	Dügâh-Hüseynî	Tesbih	Yok
Edirneli İbrahim Efendi (ö. 1691) (Behar, 2017, 725); (Ergun, 2017, 95); (Özcan, 2000/21:296).	-	-	Acemaşîrân	İlâhî	Yok
	-	-	Eviç	Tesbih	Yok
	-	-	Büselik	Tesbih	Yok
	Bitmez yüreğim yâreleri işler onulmaz	Devr-i Revân	Hüseynî	Murabba Beste	Yok
	Cennet safâsı vuslat-ı cânân değil midir?	Hafif	Eviç	Murabba Beste	Yok
-	-	-	Şuğul	Yok	
Arabzâde Abdurrahman Bâhir Efendi (ö. 1746) (Öztuna, 1990/1:11-12); (Aytaç Ergen Nota Arşivi); (Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Müziği Korosu Nota Arşivi).	Acemaşîrân Peşrev	Muhammes	Acemaşîrân	Peşrev	Var
	Bestenigâr Peşrev	Ağır Sakîl	Bestenigâr	Peşrev	Var
	Bestenigâr Saz Semâisi	Aksak Semâi	Bestenigâr	Saz Semâi	Var
	Dilkeşhâverân Peşrev	Çifte Düyek	Dilkeşhâverân	Peşrev	Var
	Dilkeşhâverân Saz Semâisi	Aksak Semâi	Dilkeşhâverân	Saz Semâi	Var
	Gerdâniye Peşrev	Çenber	Gerdâniye	Peşrev	Var

	Gerdâniye Saz Semâisi	Yürük Semâi	Gerdâniye	Saz Semâi	Var
	Hicâz Karabatak Peşrevi	Devr-i Kebîr	Hicâz	Peşrev	Var
	Hicâz Peşrevi (Lâlezâr)	Darbeyn	Hicâz	Peşrev	Var
	Hicâz Peşrev	Nim Devir	Hicâz	Peşrev	Var
	Hicâz Saz Semâisi	Aksak Semâi	Hicâz	Saz Semâi	Var
	Hicâz Saz Semâisi (Lâlezâr)	Aksak Semâi	Hicâz	Saz Semâi	Var
	İsfahâne Peşrev	Remel	İsfahâne	Peşrev	Var
	Rast Muhâlif Peşrev	Fahte	Rast Muhâlif	Peşrev	Var
	Rast Muhâlif Semâisi	Aksak Semâi	Rast Muhâlif	Saz Semâi	Var
	Sûzidilârâ Peşrev	Düyek (Kürt)	Sûzidilârâ	Peşrev	Var
	Sûzidilârâ Saz Semâisi	Aksak Semâi	Sûzidilârâ	Saz Semâi	Var
	Sîpihr Peşrev	Hafif	Sîpihr	Peşrev	?
	Sîpihr Saz Semâisi	Aksak Semâi	Sîpihr	Saz Semâi	?
	Şehnâz Peşrev	Hafif (Ağır)	Şehnâz	Peşrev	Var
	Şehnâz Saz Semâisi	Aksak Semâi	Şehnâz	Saz Semâi	Var
	Şevk-1 Cihân Peşrev	Zincir	Şevk-1 Cihân	Peşrev	Var
	Şevk-1 Cihân Saz Semâisi	Aksak Semâi	Şevk-1 Cihân	Saz Semâi	Var
	Vech-i Dügâh Saz Semâisi	Aksak Semâi	Vech-i Dügâh	Saz Semâi	Var
Çavuşzâde Mehmed Emin Efendi (ö. 1782) (Aytaç Ergen Nota Arşivi).	Zülfün içre vechini cânâ çü pinhân eyledin	Durak Evferi	Irak	Durak	Var
Kırımlı Hafız Ahmet Kâmilî Efendi (ö. 1820/21) ³⁷	-	-	-	-	Yok
	Her ne dem hûbân ile bezme	Ağır Çenber	Arazbâr	Beste	Var
	Bezm-i ağyâre ne dem	Muhammes	Arazbâr	Beste	Var

³⁷ Ahmet Kâmilî Efendi'nin bestekâr olduğu zikredilmekle birlikte bestelerinin günümüze ulaşmadığı bilinmektedir. Bkz. (Özcan, 1989, s. 96).

Sadullah Efendi (ö. 1854?) ³⁸	Gönül tâb- âver oldu şimdi	Aksak Semâî	Arazbâr	Ağır Semâî	Var
	Düştü gönlüm şimdi sen mehpâreye	Ağır Aksak	Eviç	Şarkı	Var
	Gönlüm ey şûh-i sitemkâr	Düyek	Eviç	Şarkı	?
	Hırâm et gülşene, güş eyle	Devr-i Revân	Hicâzkâr	Şarkı	Var
	Efendim, güş- i efgân et	Aksak	Hicâzkâr	Şarkı	?
	Açıldım gonca-i bahtım gibi	Devr-i Revân	Tarz-ı Cedîd	Şarkı	?
	Kâmetin nahl- i gül-i zîbendedir	Orta Aksak	Tarz-ı Cedîd	Şarkı	Var
	Çün erdi hengâm-ı bahâr	Düyek	Acem-Büselik	Şarkı	?
	Ey kerem kânî şeh-i âl-i cenâb	Devr-i Revân	Büselik	Şarkı	?
	Ümid-i vasl ile bir ince belden	Devr-i Revân	Eviç-Büselik	Şarkı	Var
	Hiç sorma sakın hâl-i dil- i zârı	Ağır A. Semâî	Dilkeşhâverân	Şarkı	Var
	Nice vasf eylesin zâtın sühandan	Devr-i Revân	Ferahfezâ	Şarkı	Var
	Açıldı nev- bahâr bir gonca-i gül	Yürük Aksak	Şevkefzâ	Şarkı	Var
	Cân ü dili mesrur edip	Yürük Semâî	Arazbâr	Yürük Semâî	Var
Kazasker Mustafa İzzet Efendi (ö. 1876/77) (Aytaç Ergen Nota Arşivi); Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Müziği Korusu Nota Arşivi); (Özer, 2020, ss. 324- 371).	Aram edemez gönlüm	Yürük Semâî	Hicâzkâr	Yürük Semâî	Var
	Arz etmediğim yâre	Aksak Semâî	Karcığar	Şarkı	Var
	Aşk-ı yâre düş olaldan	Serbest	Şehnâz	Durak	Var
	Ben dost hevâsına düştüm	Serbest	Bayâtî	Durak	Var
	Ben dost hevâsına düştüm	Serbest	Bayâtî Arabân	Durak	Var

³⁸ Sadullah Efendi'nin biyografisi, Sadullah Ağa veya bir başka Sadullah Efendi ile karıştırılmış olabileceği bilinmektedir. Dolayısıyla onun bestelerinde de bu durum söz konusudur. Bu doğrultuda Yılmaz Öztuna'nın verdiği malumata göre Sadullah Efendi'nin besteleri verilmiştir. Bkz. (Öztuna, 1990, s. 249-250).

Bir sebeple sen gücenmişsin bana	Ağır Aksak	Eviç	Şarkı	Var
Çekdiğim bilmem nedendir	Ağır Aksak	Segâh	Şarkı	Var
Gülzâr-ı letafetsin sen	Aksak	Sabâ	Şarkı	Var
Sünbüle karşı açıp perçemin bana	Ağır Aksak	Mâye	Şarkı	Var
Devr-i aşkınla felek bulsun nizâm	Ağır Aksak	Sûzidil	Şarkı	Var
Doldur getir ey sâki-i gül-çehre	Aksak Semâî	Segâh	Şarkı	Var
Edip sen hâtırım âbâd	Aksak	Bestenigâr	Şarkı	Var
Ey dil-rübâ-yı dil-şikâr	Düyek	Hicâz	Şarkı	Var
Ey Habîb-i Kibriyâ vey	Serbest	Hüzzâm	Durak	Var
Ey mürüvvet madeni kân-ı kerem	Devr-i Hindi	Ferahnâk	Şarkı	Var
Ey serv-i nâz-ı refât-ı bâlâ	Türk Aksağı	Bestenigâr	Şarkı	Var
Ey şehsuvâr-ı meydân-ı işve	Türk Aksağı	Arabân Büselik	Şarkı	Var
Gayrıdan bulmaz teselli sevdiğim	Ağır Aksak	Bestenigâr	Şarkı	Var
Harâb oldu dil-i nâ-şâd elinden	Aksak	Hicâz	Şarkı	Var
Kaddin görüp âdem nice	Yürük Semâî	Hüzzâm	Yürük Semâî	Var
Şeb midir bu yâ	Ağır Aksak	Mâye (Segâh)	Şarkı	Var
Şem'-i aşkın zâhida pervânesidir	Nim Evsat	Hüzzâm	İlâhi	Var
Urum'da (Rum'da) Acem'de	Evsat	Hicâz	İlâhi	Var
Vârımı ben dosta verdim	Durak Evferi	Bayâtî	Durak	Var
Yüz sürüp pâyine ey şüh-i cihân	Ağır Aksak	Eviç	Şarkı	Var
Peşrev	Hafif (Ağır)	Tarz-ı Cedid	Peşrev	Var

Medenî Aziz Efendi (ö. 1895)	Bahçede gördüm üç güzel	Düyek	Hüseyinî	Şarkı	Var
	Ben ne ettim sana bilmem ah felek	Aksak	Hicâz	Şarkı	Var
	Bir nev-cihân oldu peydâ	Aksak	Sûzinâk	Şarkı	Var
	Civansın sevdiğim hem dil-rübâsın	Aksak	Hüseyinî-Aşîrân	Şarkı	Var
	Çıkıp arz-ı cemâl eyle bahâre	Devr-i Hindi	Hicâz	Şarkı	Var
	Değmesin bu yâreme ağyâr eli	Ağır Düyek	Hüseyinî	Şarkı	Var
	Dem-a-dem dîde giryân oldu sensiz	Aksak	Şevkefzâ	Şarkı	Var
	Dilberân içre menendim yok	Düyek	Hicâz	Şarkı	Var
	Dün gece vasılınla kıldın neş'e-mend	Aksak	Bayâtî	Şarkı	Var
	Ederken ol peri-peyker tekellüm	Aksak Semâî	Hicâz	Şarkı	Var
	El-aman ey nûr-i dîdem el-aman	Devr-i Hindi	Hicâz	Şarkı	Var
	Endâm-ı güzeldir gâyet	Türk Aksağı	Kürdîlihicâzkâr	Şarkı	Var
	Ey çerh-i sitemger	Türk Aksağı	Hicâz	Şarkı	Var
	Ey gül-i bâğ-ı nezâket dil-nevâz	Devr-i Hindi	Hicâzkâr	Şarkı	Var
	Ey muhabbet âteş-i hicrâne yakma	Devr-i Hindi	Uşşâk	Şarkı	Var
	Fedâ olsun sana bu ten	Düyek	Şevkefzâ	Şarkı	Var
	Gonca iken soldu gönül hey	Yürük Semâî	Müstear	Şarkı	Var
	Görmüş değil mislin felek	Düyek	Zâvil	Şarkı	Var
	Gözüm nuru cânım benim	Aksak	Hicâz	Şarkı	Var
	Hırâm-ı yâr çemende	Yürük Semâî	Uşşâk	Şarkı	Var

Kaderin ahkâmı kolumu büktü	Sofyan	Hicâz	Şarkı	Var
Kendine niçin emsâl ararsın	Türk Aksağı	Hicâz	Şarkı	Var
Kerem eyle mestâne kıl bir nigâh	Aksak Semâî	Hüzzâm	Şarkı	Var
Kırdı geçirdi beni	Sofyan	Nişâbürek	Şarkı	Var
Kirpiğinin uçları deldi	Aksak	Şevkefzâ	Şarkı	Var
Künc-i gamda bi-mecâlim	Evsat	İsfahân	Beste	Var
Lutfedip bir kerre gel başın için	Aksak	Şevkefzâ	Şarkı	Var
Ol kadar yalvarırım yâr rahmetmez	Devr-i Hindi	Mâhûr	Şarkı	Var
Ol meh beni hiç sormuyor	Düyek	Büselik	Şarkı	Var
Oldu bülbül gülsitânda neğme-sâz	Düyek	Hüzzâm	Şarkı	Var
Pâdişâhım olsun efzûn	Yürük Semâî	Şevkefzâ	Şarkı	Var
Sana ey yâr-i hâl-âgâh	Aksak	Hicâz	Şarkı	Var
Sen verd-i bahâr-ı hüsn ü ânsın	Düyek	Hicâz	Şarkı	Var
Sevdi gönül bir dilberi	Ağır Aksak	Rast	Şarkı	Var
Sevdiğim ince beldir	Nim Sofyan	Hicâz	Şarkı	Var
Sûziş-i aşkın ile ey meh hemân	Aksak	Şevkefzâ	Şarkı	Var
Tali'im bir dem bana yâr olmadı	Devr-i Hindi	Evcârâ	Şarkı	Var
Tel kırar zülfün tararken şânesi	Curcuna	Şevkefzâ	Şarkı	Var
Ümidim kalmadı ol nev-civândan	Devr-i Hindi	Hüzzâm	Şarkı	Var
Vazgeçip naz ü edâdan dâimâ	Türk Aksağı	Hicâzkâr	Şarkı	Var
Yakan her dem derûnum	Evfer	Mâhûr Büselik	Şarkı	Var

	Yâr açtı tâze yâre	Ağır Düyek	Hicâz	Şarkı	Var
Tanbûrî Ali Efendi (ö. 1890?) (Aytaç Ergen Nota Arşivi); (Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Müziği Korosu Nota Arşivi).	Açıl ey goncelleb nûr eylesin	Aksak Semâi	Sipih	Ağır Semâi	Var
	Ah eder inler gönül ol turra-i şeb-gun	Çenber	Eviç	Beste	Var
	Anlatayım hâlîmi dildâre ben	Curcuna	Rast	Şarkı	Var
	Âşık oldum sana ey goncedeheh	Ağır Aksak	Sûzinâk	Şarkı	Var
	Âşıktan etme cânâ hicâbı	Aksak	Uşşâk	Şarkı	Var
	Aşk oduna yandı gönül hey	Curcuna	Uşşâk	Şarkı	Var
	Bağlandı gönül zülfüne	Yürük Semâi	Muhayyer Sünbüle	Yürük Semâi	Var
	Ben ağlar idim her gece	Aksak Semâi	Eviç	Ağır Semâi	Var
	Ben âşık oldum bir güle	Aksak Semâi	Nihâvend	Şarkı	Var
	Ben değil meftun-ı hüsnün müptelâ	Aksak Semâi	Nişâbûr	Ağır Semâi	Var
	Ben ki terk eylemişim cânımı	Devr-i Kebir	Arazbâr Bûselik	Beste	Var
	Beni aşka salan yâre	Aksak	Sabâ	Şarkı	Var
	Beni cândan usandırdı	Aksak Semâi	Muhayyer Sünbüle	Ağır Semâi	Var
	Benim yârim güzeller serveridir	Aksak	Uşşâk	Şarkı	Var
	Bî-vefâya aldanmazdım	Düyek	Hüzzâm	Şarkı	Var
	Bilmedik yâri ki bizden bu kadar gâfil imiş	Devr-i Kebir	Sûzidil	Beste	Var
	Bilmem ânı ben gelmedi misli bu diyâre	Aksak Semâi	Nihâvend	Şarkı	Var
	Bilmezdim özüm gamzene meftûn imişim ben	Yürük Semâi	Nihâvend	Yürük Semâi	Var

Bir şûha gönül âşık olup	Sengin Semâî	Evcârâ	Şarkı	Var
Bir taraftan âşıkı derd ü gâm-ı yâr ağlatır	Aksak	Karcığâr	Şarkı	Var
Cemiyet-i dil koymadı mestâne niğâhın	Sengin Semâî	Hicâz	Şarkı	Var
Ceyhûn arayan dide-i giryânımı görsün	Yürük Semâî	Sûzidil	Yürük Semâî	Var
Dağım ki süz- i sineden efgân olur çikar	Aksak Semâî	Muhayyer Zirgüle	Ağır Semâî	Var
Dermân aramam derdime gözyaşımı silmem	Remel	Sipihr	Beste	Var
Dil-harâb-ı aşkınım sensin sebep	Devr-i Hindi	Segâh	Şarkı	Var
Dil-i mahzûnumu şâd eyle bir gün	Evfer	Sûzinâk	Şarkı	Var
Dilde şimdi var hezârân müşkilim	Devr-i Hindi	Evcârâ	Şarkı	Var
Düştüm yine sevdâsına	Yürük Semâî	Sipihr	Yürük Semâî	Var
Evvel görüşte ey şüh-i gül- ten	Curcuna	Hicâzkâr	Şarkı	Var
Ey hilâl-ebri kamer-tal'at	Devr-i Hindi	Sûzinâk	Şarkı	Var
Ey türbe-i mes'ûde	Düyek	Hüseynî	İlâhi	Var
Ey veliyyü'n- ni'met ey şâh- ı cihân	Ağır Aksak	Ferahnâk	Methiye	Var
Eyledi meysiz bu şeb uşşâk-ı zârı	Semâî	Nihâvend	Şarkı	Var
Feryâda ne hâcet yürü bend eyle	Sengin Semâî	Muhayyer	Şarkı	Var
Geldi eyyâm-ı bahâr oldu safâlar	Türk Aksağı	Rast	Şarkı	Var

Gelin kızlar tiyatroda hora tepelim	Nim Sofyan	Nihâvend	Şarkı	Var
Getir ey sâki-i gül çehre	Hafif	Muhayyer Zirgüle	Beste	Var
Hasret odu yaktı çiğirim	Aksak Semâî	Hicâz	Şarkı	Var
Hayli demdir sîne-sûz-i firkatim	Curcuna	Hicâzkâr	Şarkı	Var
Her bir bakışında neş'e buldum	Aksak	Sûzidil	Şarkı	Var
Hicrinle gözümden acaba kan mı boşandı	Yürük Semâî	Eviç	Yürük Semâî	Var
İştîyâkın hadden efzûn oldu gel	Devr-i Hindi	Hüseynî	Şarkı	Var
İzhâr eder elbette sana aşkımlı hâlim	Aksak	Yegâh	Şarkı	Var
Kan ağlamaz mı dîdesi	Firengifer	Nişâbûr	Beste	Var
Kana kana içelim mey kanalım	Yürük Semâî	Sipîhr	Yürük Semâî	Var
Kani yâd-ı lebinle	Aksak Semâî	Sûzidil	Ağır Semâî	Var
Kemâl-i hüsnü veripdir şarâb-ı nâb	Zincir	Muhayyer Zirgüle	Beste	Var
Kûşe-i gâmda nişînim seni sevdim seveli	Devr-i Kebir	Sipîhr	Beste	Var
Mecnûn işitip derd-i dilim dağlara	Yürük Semâî	Muhayyer Zirgüle	Yürük Semâî	Var
Menendin yok beyim bir mehlikâsın	Aksak Semâî	Hicâzkâr	Şarkı	Var
Merdüm-i dîdeme bilmem ne fûsûn etti felek	Hafif	Sipîhr	Beste	Var
Meyl etti gönlüm sen dil-rübâya	Sofyan	Uşşâk	Şarkı	Var
Milk-i dil hükmeyle sultânım senin	Devr-i Hindi	Rast	Şarkı	Var

Mürg-i evc-i uzletim	Aksak Semâî	Sipih	Ağır Semâî	Var
Nakş-i lâ'li gitmez o şuhun	Aksak Semâî	Hicâzkâr	Ağır Semâî	Var
Neş'esi hatıra geldi nîgeh-i dilberinin	Aksak	Şevkefzâ	Şarkı	Var
Nevrûz-i bahâr oldu yine	Curcuna	Ferahfezâ	Şarkı	Var
Nice bir hasret-i cânâna tahammül edeyim	Aksak Semâî	Hüseyinî	Şarkı	Var
Oldu bu üftâdenin her kârı güç	Ağır Aksak	Hüzzâm	Şarkı	Var
Oldu yine bî-çâre gönül müptelâ-yı aşk	Türk Aksağı	Uşşâk	Şarkı	Var
Öyle sermestim ki idrâk etmezem dünya nedir	Çenber (Ağır)	Muhayyer Sünbüle	Beste	Var
Pertev-i hüsnün salarken dehre tâb	Müsemmen	Uşşâk	Şarkı	Var
Renc-i hatır vermesin feryâd ü efgânlar	Muhammes	Nişâbûr	Beste	Var
Revâ mı ey peri gülmek	Düyek	Sûzinâk	Şarkı	Var
Rûhlerin ey gonce-leb	Curcuna	Yegâh	Şarkı	Var
Sabah oldu gönüller oldu mesrûr	Devr-i Hindi	Sabâ	Şarkı	Var
Samur saçlım (kaşlım) nâzik edâdır	Aksak	Hicâz	Şarkı	Var
Sayd eyledi bu gönlümü bir gözleri	Sengin Semâî	Neveser	Şarkı	Var
Senden bilirim yok bana bir fâide	Yürük Semâî	Hüseyinî	Şarkı	Var
Sevdim yine bir şûh-i dilârâ	Yürük Semâî	Nihâvend	Şarkı	Var

Söylemem derdimi hem derdim olan âh'a bile	Hafif	Eviç	Beste	Var
Sûz-i fir-kât sînemi dağlar benim	Ağır Aksak	Eviç	Şarkı	Var
Sûziş-i aşk eyledi bağrım kebâb	Yürük Semâî	Segâh	Şarkı	Var
Şerer-i âh-ı dilim çıkmadadır	Aksak- Curcuna	Muhayyer	Şarkı	Var
Şimşir-i niğâhınla vuruldu	Aksak Semâî	Hüseyinî	Şarkı	Var
Şivene yok söz güzelsin	Aksak	Karcıgar	Şarkı	Var
Tersâ güzeli gerdene zunnârını taktı	Türk Aksağı	Hüzzâm	Şarkı	Var
Tıfl-ı nâzım meclis-i rindâne gel	Yürük Semâî	Uşşâk	Şarkı	Var
Tîr-i nigehin açtı ciğergâhıma yâre	Sengin Semâî	Sabâ	Şarkı	Var
Tutuştı gâm oduna şâd gördüğün	Zincir	Muhayyer Sünbüle	Beste	Var
Va'd eyle vaslın ey nahl- i dil-cu	Düyek	Süzidil	Şarkı	Var
Yâ men yuhibbu	Düyek	Rast	Şuğul	Var
Yanar ol derd ile gönlüm ki	Yürük Semâî	Nişâbûr	Yürük Semâî	Var
Yandıkça oldu sûzân kalb-i şerer- feşânım	Evfer	Süzidil	Şarkı	Var
Yıkıldı darb-ı sitenden harâb olan	Zincir	Süzidil	Beste	Var
Yıkma sakın burc-ı penâhım felek	Yürük Semâî	Bayâtî Arabân	Şarkı	Var
Yine bu gece çıkardım sipihre nâlemi	Zincir	Sipih	Beste	Var

	Yok dilde tahammül elem-i firkâte	Yürük Semâî	Uşşâk	Şarkı	Var
	Peşrev	Devr-i Kebir	Sûzidil	Peşrev	Var
	Peşrev	Devr-i Kebir	Uşşâk	Peşrev	Var
	Peşrev (Fihrist)	Zincir	Karcıgar	Peşrev	Var
	Peşrev	Darbeyn	Hüseynî	Peşrev	Var
	Peşrev	Devr-i Kebir	Eviç	Peşrev	Var
	Saz Semâisi	Aksak Semâî	Sûzidil	Saz Semâî	Var

Bestekâr padişah imamlarının dinî mûsikîye katkıları şöyle tablolaştırılabilir:

Bestekâr Padişah İmamlarının Dinî Mûsikîye Katkıları									
<u>İmâm-ı Sultâniler</u>	<u>Pâdişâhı</u>	<u>Ses Güzelliği</u>	<u>Kur'ân Tilâveti</u>	<u>Hânendeliği</u>	<u>Sâzendeliği</u>	<u>Mevlidhânlığı</u>	<u>Bestekârlığı</u>	<u>Mûsikî Hocalığı</u>	<u>Mûsikî Talebeleri</u>
Süleyman Çelebi (ö.1422)	Yıldırım Bayezid (1389-1403)	✓	✓			✓?	✓?		
Şâmî Yusuf Efendi (ö.1647)	Genç Osman (1618-1622) IV. Murad (1623-1640) İbrahim (1640-1648)	✓	✓				✓		
Edirneli İbrahim Efendi (ö.1691)	IV. Mehmed (1648-1687)	✓	✓	✓?			✓		
Arabzâde Abdurrahman Bâhir Efendi (ö.1746)	III. Ahmed (1703-1730)	✓	✓	✓	✓?		✓		
Çavuşzâde Mehmed Emin Efendi (ö.1782)	III. Osman (1754-1757) III. Mustafa (1757-1774) I. Abdülhamid (1774-1789)	✓	✓	✓?			✓		

Kırımli Hafız Ahmet Kâmilî Efendi (ö.1820/21)	I. Abdülhamid (1774-1789) III. Selim (1789-1807) II. Mahmud (1808-1839)	✓	✓	✓?			✓	✓	Sultan III. Selim (1789-1807)
Sadullah Efendi (ö.1854?)	III. Selim (1789-1807) II. Mahmud (1808-1839)	✓	✓	✓?			✓	✓	Şehzâde III. Selim, Musâhib ve Câriyeler
Kazasker Mustafa İzzet (ö.1876/77)	Abdülmeçid (1839-1861)	✓	✓	✓	✓		✓	✓	Behlûl Efendi, Medenî Aziz Efendi, Yeniköylü Hasan Sırrı Efendi gibi pek çok üstâd ve Veliaht Abdülaziz
Medenî Aziz Efendi (ö.1895)	Abdülaziz (1861-1876)	✓	✓	✓	✓		✓	✓	Suphi Ezgi, İsmail Fennî Ertuğrul, Leylâ Saz, Nûri Şeydâ Bey, Ali Galib (Türkkan) ve Giriftzen Âsım Bey gibi pek çok üstâd
Tanbûrî Ali Efendi (ö.1890?)	Abdülaziz (1861-1876) V. Murad (1876)(!)	✓	✓	✓	✓		✓	✓	Tanbûrî Cemil Bey, Mehmet Râkım Elkutlu, Hacı Kirâmî Efendi, Giriftzen Âsım Bey, Tanbûrî Aziz Mahmud Efendi gibi pek çok üstâd

Sonuç

İslâm tarihinde Hz. Peygamber (sav) ile başlayan imamlık, bazı gelişmelerle birlikte günümüze kadar önemli bir görev olarak devam etmiştir. Dört Halife dönemi, Emevîler, Abbasîler ve Selçuklular başta olmak üzere pek çok devlette önemli bir konumda yer alan imamlığın, Osmanlı Devleti'nde çok daha zengin bir yapıya ulaştığı görülmektedir. Osmanlı'da imamlar arasında ilmî ve siyâsî bakımdan en yüksek seviyede ise padişah imamlarının olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı'da tespit edebildiğimiz kadarıyla ikisi halife Abdülmecid'in imamı olmak üzere doksan iki padişah imamının göreve getirildiği anlaşılmaktadır. Bunlar arasında kesin olmamakla birlikte toplamda on bestekâr imâm-ı sultânî zikredilebilir.

Bestekâr imâm-ı sultânîlerin, padişah imamlığı vazifelerinin yanında mûsikî ile işigâl ettikleri söz konusudur. Dolayısıyla onlar, dinî mûsikî ile de yakından ilgilenmişlerdir. Sadece bestekâr imâm-ı sultânîler olmayıp diğer padişah imamlarının da güzel ve etkili sesleriyle Kur'ân-ı Kerîm tilâvet ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bestekâr imâm-ı sultânî Şâmî Yusuf Efendi *Seyahatnâme*'nin müellifi meşhur Evliya Çelebi'nin kıraat hocalarından biridir. Ayrıca bestekâr imâm-ı sultânî Tanbûrî Ali Efendi de birçok hafız yetiştirmiş olup onlara vücûh ve kıraat eğitimi verenlerden biridir.

Süleyman Çelebi, *Mevlid*'i ile dinî mûsikîye önemli katkıda bulunmuştur. Nitekim günümüzde icrâsı en yaygın olan *Mevlid*'in müellifi ve aynı zamanda *Mevlid*'in muhtemel ilk bestekârları arasında zikredilen Süleyman Çelebi, Yıldırım Bayezid'in imamlığını yapmıştır. *Mevlid* türünde pek çok eserler yazılmasına rağmen Süleyman Çelebi'nin altı asırdır icrâ edilegelen eseri nasıl bu kadar takdir görmüş, farklı dillere tercüme edilmiş, eserine şerhler yapılmıştır? şeklinde pek çok sorular akla gelmektedir. Bunlara cevaben onun Peygamber sevgisi, Ulu Câmîi'de gerçekleşen mezkûr hâdise, devrin dinî - kültürel atmosferi vb. pek çok etken sıralanabilir. Ancak, bunlara ek olarak *Vesiletü'n-Necât*'ı besteleyen kişinin mûsikî istidâdı ve Süleyman Çelebi'nin imâm-ı sultânîlik vasfının da bunda önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

Abdi Paşa'nın *Vekâyi'nâme*'sinden hareketle IV. Mehmed'in imamlığını yapmış olan Edirneli İbrahim Efendi zamanında terâvîh namazlarında Arapça tesbîhlerin okunduğu, hatta daha önceki dönemlerde de bu uygulamanın gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Bestekâr imâm-ı sultânîler arasında önemli üstâdlar yetiştirerek mûsikînin günümüze intikalinde katkı sağlayanlar bulunmaktadır. Bunlardan Kırımlı Hafız Ahmet Kâmilî Efendi, Sultan III. Selim'in mûsikî hocalığını yapmıştır. Aynı şekilde Sadullah Efendi, III. Selim'in şehzâdeliğinde ona dinî ve lâdinî sözlü eserler tadrîs etmiştir. Kazasker Mustafa İzzet Efendi de Sultan Abdülaziz (1861-1876) veliaht iken onun mûsikî hocalığında bulunmuştur. Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin başta Medenî Aziz Efendi, Behlül Efendi ve Yeniköylü Hasan Sırrı Efendi olmak üzere mûsikî alanında pek çok üstâd talebeli olmuştur. Medenî Aziz Bey'in talebeliği arasında ise Suphi Ezgi, İsmail Fennî Ertuğrul, Leylâ Saz, Nûrî Şeydâ Bey, Ali Galib (Türkkan) ve Giriftzen Âsım Bey zikredilebilir. Tanbûrî Ali Efendi'nin talebeliği arasında başta Tanbûrî Cemil Bey olmak üzere Mehmet Râkım Elkutlu, Hacı Kirâmî Efendi ve Giriftzen Âsım Bey söylenebilir.

Hânende, sâzende, bestekâr ve mûsikî hocalığı yaparak mûsikî tarihinde yer alan imâm-ı sultânîlerin; Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Medenî Aziz Efendi ve Tanbûrî Ali Efendi olduğu söylenebilir. Hânendelik, sâzendelik, bestekârlık ve mûsikî hocalığı yanı sıra yeni bir makam da terkîb ederek mûsikîye katkıda bulunan

padişah imamı ise Kazasker Mustafa İzzet Efendi'dir. Nitekim terkîb ettiği "tarz-ı cedîd" ismindeki makamda günümüze kadar on eser bestelenmiştir.

Sonuç olarak, imâm-ı sultânîlerin islâmî ilimler, ses güzelliği ve mûsikî olmak üzere ilmî ve yeteneksel vasıfları mezcettikleri, dolayısıyla din ve mûsikî hususunu önemli ölçüde kendilerinde topladıkları görülmektedir. Onların bu vasıfları, besteleri ve mûsikî talebeleriyle gerek dönemlerinde gerekse günümüze intikâl noktasında mûsikîye önemli katkıda buldukları anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Ağçoban, F. G. T. (2019). *Osmanlı'da Mevlid Kültürü* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl ed-Dûkâî et-Tahtâvî. (1997). *Hâşiye alâ Merâkı'l-felâh*. Daru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- Akgündüz, M. (2006). Osmanlı Padişahlarının Özel İmamları: İmâm-ı Sultânîler. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7.
- Aksoy, H. (2003). Mehmed Emin Efendi, Kazasker. İçinde *DİA* (C. 28). TDV Yayınları.
- Âşık Çelebi. (2008). *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Âşıkpaşazâde. (1332). *Tevârih-i Âl-i Osmân*. Matbaa-i Âmire.
- Bağdatlı İsmail Paşa. (1951). *Hediyyetü'l-ârifin esmâ'ül-mü'ellifin ve âsârü'l-musannifin* (C. 1). Matbaati'l-Behiyye.
- Behar, C. (2017). *Şeyhülislâm'ın Müziği 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Musikisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrabü'l-Âsâr'ı* (2. bs). Yapı Kredi Yayınları.
- Benlioğlu, S. (2017). *Osmanlı Sarayında Mûsikînin Himâyesi (III. Selim ve II. Mahmud Dönemi)* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bursalı Mehmed Tâhir Efendi. (T.Y.). *Osmanlı Müellifleri I*. Meral Yayınevi.
- Bursevî İsmail Belîğ. (1287). *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*. Hüdâvendigar Matbaası.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa. (1977). *Zübde-i Vekayiat* (C. 2). Tercüman.
- Derin, Fahri Çetin. (1993). *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'nâme'si* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Derman, M. U. (2006). Mustafa İzzet, Kazasker. İçinde *DİA* (C. 31). TDV Yayınları.
- Ekmeleddin İhsanoğlu - Ramazan Şeşen - Gülcan Gündüz - M. Serdar Bekar (Direktör). (2003). *Osmanlı Musikî Literatürü Tarihi* (E. İhsanoğlu, Ed.). IRCICA.
- Ekmen, G. (1996). Hacı Sâdullah Ağa. İçinde *DİA* (C. 14). TDV Yayınları.
- Ergun, S. N. (1942). *Türk Musikisi Antolojisi I*. Rıza Koşkun Matbaası.
- Ergun, S. N. (2017). *Türk Musikisi Antolojisi* (2. bs). Vadi Yayınları.
- Evliya Çelebi. (2005). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkaysa-Kırım-Girit* (C. 2/1). Yapı Kredi Yayınları.
- Evliya Çelebi. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Podgoriçe-İştib-Vidin-Peçoy-Budin-Üstürgon[Estergon]-Çiğerdelen-Macaristan-Öziçe-Taşlıca-Dobra-Venedik-Mostar-Kanije* (C. 6/1). Yapı Kredi Yayınları.
- Evliya Çelebi, E. (2003). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul* (5. bs, C. 1/1). Yapı Kredi Yayınları.

- Ezgi, S. (1933). *Nazari ve Ameli Türk Musikisi* (C. 1). Milli Mecmua Matbaası.
- Ezgi, S. (1940). *Nazari ve Ameli Türk Musikisi* (C. 4). Alkaya Matbaası.
- Ezgi, S. (1945). *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salat-Durak*. M. Sadık Kağıtçı Matbaası.
- Gel, M. (2004). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Fakihler ve Tursun Fakih* [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gelibolulu Mustafa Âlî. (1997). *Kitâbü't-Târîh-i Kühü'l-Âhbâr*. Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Güldöşüren, A. (2018). Üç Asır İstanbullu Bir Ulema Ailesi: Arabzadeler. *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 23(45).
- Gündoğdu, M. (2022). Osmanlı Sarayında Mûsikîşinâs İmâm-ı Sultânîler [Doktora Tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güneş, G. (2011). *Tanburî Ali Efendi'nin Ağır Semâî Formunda Bestelenmiş Eserlerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hâfız Hızır İlyas Ağa. (2011). *Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*. Kitabevi Yayınları.
- Hüseyin Vassâf. (1999). *Mevlid Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necât'ı*. Akçağ Yayınları.
- İbnü'd-Devâdârî, (1971). *Kenzü'd-Dürer ve Câmi'u'l-Ğurar: C. VIII*.
- İnal, İ. M. K. (1958). *Hoş Sada*. Maarif Basımevi.
- İpşirli, M. (1991). Arapzâde Atâullah Efendi. İçinde *DİA* (C. 3). TDV Yayınları.
- İpşirli, M. (1998). Hayrullah Efendi, İmâm-ı Sultânî. İçinde *DİA* (C. 17). TDV Yayınları.
- Kandemir, M. Y. (2001). Kâdî İyâz. İçinde *DİA* (C. 24). TDV Yayınları.
- Kara, S. (2013). Türkiye Selçukluları Döneminde Anadolu'nun Fikir Hayatına Mutezilî Düşüncenin Girişi. İçinde M. Demirci, A. Temizel, M. A. Hacıgökmen, & S. Solmaz (Ed.), *II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu—Selçuklularda Bilim ve Düşünce—Düşünce ve Felsefe* (C. 2). Selçuklu Belediyesi Yayınları.
- Karabaşoğlu, C. (2003). *Sâlim ve Safâyî Tezkireleriyle Vakâyiü'l-Fuzalâ'daki Mûsikîşinaslara Dair Bilgiler* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaçay Türkal, N. (2012). *Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106/1654-7 Şubat 1695)* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Karataş, E. (1995). *XVIII. Yüzyıla Ait Bir Elyazması Mecmûada Dinî Mûsikî Güfteleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kâtip Çelebi. (1941). *Keşfü'z-zunûn 'an esâmî'l-kütüb ve'l-finûn* (C. 2). Mektebetü'l-Müsenna.
- Kâtip Çelebi. (2010). *Süllemü'l-vusûl ilâ tabakâti'l-fuhûl* (C. 3). IRCICA.
- Kemikli, B. (2015). *Ulu Câmi'nin Bilge İmamı Süleyman Çelebi ve Mevlid*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kemikli, B. (2016). Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-necât. İçinde B. Kemikli (Ed.), *Mevlid Külliyyâtı –Süleyman Çelebi Vesiletü'n-necât ve Tercümelere- I* (2. bs). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Koca, F., Çakır, A., & Turabi, A. H. (2017). Türk Din Mûsikîsi Formları. İçinde A. H. Turabi (Ed.), *Türk Din Mûsikîsi*. Grafiker Yayınları.
- Koçu, R. E. (1960). *İstanbul Ansiklopedisi* (C. 3). Nurgök Matbaası.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi* (2. bs). Ötüken Yayınları.
- Küçükbaşcı, M. S. (2000). İmam. İçinde *DİA* (C. 22). TDV Yayınları.
- Lâtîfî. (2018). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları.

- Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmanî* Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mehmet Arslan (Direktör). (2008). *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri—Manzum Sûrnâmeler* (C. 1). Sarayburnu Kitaplığı.
- Mehmet Arslan (Direktör). (2011). *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri—Lebib Sûrnâmesi—Hâfız Mehmed Efendi (Hazin) Sûrnâmesi—Abdî Sûrnâmesi—Telhîsü'l-Beyân'ın Sûrnâme Kısmı* (C. 4-5). Sarayburnu Kitaplığı.
- Mes'ud Cemil. (2016). *Tanbûrî Cemil'in Hayâtı* (4. bs). Kubbealtı Neşriyatı.
- Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi. (2018). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Muhammed Emîn Muhibbî. (t.y.). *Hulâsatü'l-eser fî a'yânî'l-hâdî 'aşer* (C. 4). Dâr-u Sâdır.
- Okiç, M. T. (1975). Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1.
- Özalp, M. N. (2000). *Türk Mûsikîsi Tarihi* (C. 1). MEB Yayınları.
- Özcan, A. (1996). Hacı İvaz Paşa. İçinde *DİA* (C. 14). TDV Yayınları.
- Özcan, N. (1988). Abdurrahman Bâhir Efendi. İçinde *DİA* (C. 1). TDV Yayınları.
- Özcan, N. (1989). Ahmed Kâmil Efendi. İçinde *DİA* (C. 2). TDV Yayınları.
- Özcan, N. (1991). Aziz Efendi, Medenî. İçinde *DİA* (C. 4). TDV Yayınları.
- Özcan, N. (2000). İbrâhim Efendi, Edirneli. İçinde *DİA* (C. 21). TDV Yayınları.
- Özcan, N. (2004). Mevlid. İçinde *DİA* (C. 29). TDV Yayınları.
- Özcan, N. (2006). Mustafa İzzet, Kasker. İçinde *DİA* (C. 31). TDV Yayınları.
- Özcan, T. (2003). Mehmed Efendi, İmâm-ı Sultânî. İçinde *DİA* (C. 28). TDV Yayınları.
- Özer, M. (2020). *Ayasofya'nın Nişânesi Kazasker Mustafa İzzet*. İstanbul: Kuveyt Türk Katılım Bankası Yayınları.
- Özkan, İ. H. (2011). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri* (8. bs). Ötüken Yayınları.
- Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (2008). *Sicill-i Osmanî Zeyli* (C. 11). TTK Yayınları.
- Pekolcay, A. N. (2004). Mevlid. İçinde *DİA* (C. 29). TDV Yayınları.
- Pekolcay, N. (1954). Süleyman Çelebi ve Mevlidi Metni ve Menşei Meselesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 8.
- Pekolcay, N. (2018). *Mevlid (Vesîletü'n-Necât) Süleyman Çelebi* (6. bs). TDV Yayınları.
- Râmiz. (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zuraflâ'sı*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Sözer, V. (1964). *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*. Tan Matbaası.
- Şadrüddîn Ebu'l-Hasan Ali İbn Nâşir İbn Ali el-Hüseynî. (1999). *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukîyye* (N. Lugal, Çev.; 2. bs). TTK Basımevi.
- Şahin, H. (2007). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dinî Zümreler (1299-1402)* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Şen, İ. (2019). *II. Abdülhamid Döneminde Merâsim Mûsikîsi* [Doktora Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şeyhî Mehmed Efendi. (2018). *Vekâyi'u'l-Fuzalâ* (D. Örs, Ed.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- Şihâbüddîn el-Hafâcî. (2015). *Habâya 'z-zevâyâ fîmâ fi 'r-ricâl mine 'l-bekâyâ*. Matbu'at-u Mecma'î'l-Lügâti'l-'Arabiyyeti bi-Dimesşk.
- Tanrıkorur, C. (1989). Ali Efendi, Tanbûrî. İçinde *DİA* (C. 2). TDV Yayınları.
- Tayyar-zâde Atâ. (2010a). *Târîh-i Enderûn*. Kitabevi Yayınları.
- Topal, M. (2001). *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uçan, L. (2019). *Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Hayatı—Şehzâdelik, Velihtlik ve Halifelik Yılları-* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uşşâkîzâde Seyyid İbrâhîm Hasîb Efendi. (2017). *Zeyl-i Şakâik* (D. Örs, Ed.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Uygun, M. N. (2013). Yûsuf Efendi, İmam. İçinde *DİA* (C. 44). TDV Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988a). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*. TTK Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988b). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı* (3. bs). TTK Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Osmanlı Tarihi XVIII. Yüzyıl* (C. 4/2). TTK Basımevi.
- Yüksel, H. İ. (2001). *Rauf Yekta Bey'in "Esâtiz-i Elhân" Adlı Eseri ve İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ziriklî. (2002). *El-A'lâm* (C. 8). Dâru'l-İlim.

Arşiv Belgeleri

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Ali Emiri Sultan Mustafa III, 55, 4063, 1.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Cevdet Dahiliye, 136, 6753.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Cevdet Saray, 13, 683.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Cevdet Maliye, 266, 10882.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Evkaf Defterleri, 11660.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı, 17, 144 .
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı, 83, 22.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Hatt-ı Hümayun, 1637, 43.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, İbnülemin Saray Mesalihi, 9, 866.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, İbnülemin Saray Mesalihi, 13, 1361.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, İrade Dahiliye, 13, 605.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, İrade Dahiliye, 85, 4286.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, İrade Dahiliye, 570, 39722.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, İbnülemin Saray Mesalihi, 5, 386.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, İbnülemin Saray Mesalihi, 13, 1278.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, İbnülemin Saray Mesalihi, 8, 725.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Mabeyn-i Hümayun Evrakı İradeleri, 5, 77.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Mabeyn-i Hümayun Evrakı İradeleri, 18, 52.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Mabeyn-i Hümayun Evrakı İradeleri, 18, 56.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Mabeyn-i Hümayun Evrakı İradeleri, 18, 134.

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Sadaret Divan Kalemi Evrakı, 11, 96.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı, 10, 51.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Sadaret Mühimme Evrakı, 2, 85.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Sadaret Teşrifat Kalemi Evrakı, 1, 7.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı, 1090, 38.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı, 636, 67.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı, 1312, 19.
- Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Musikisi Korosu Nota Arşivi
Aytaç Ergen, Özel Arşiv.

EKLER

Ek 1: Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin Hicâz İlâhisi (Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Müziği Korusu Nota Arşivi)

USÛL: Evsâf HİCÂZ İLÂHİ (Hümâyûn) 3/4 Beste: Kazasker MUSTAFA İZZET EF. Gülte: YUNUS

U RUM DA A CEM DE
U NUS SUY DÜR GE LİN

A BİZ VIK DE OL VA DU RA GUM LIM

YE MEN EL LE RIN ZU DE NA

VEY YÖZ SEL LER KA Sİ RA RE Nİ LİM Nİ A MAN LIM A MAN

AL LA HAK NA HIN SİB HA EY Bİ LE Bİ SİN

ODS KOM TUM ŞU DE O DI LA Gİ LIM

YE MEN EL LE RİN DE

VEY SEL KA RA Nİ Nİ BASA.

Alpheus Music
Hollywood, Calif

Fuat Köpmürlü'nün Türk Edebiyatında ilk 14.2.1991 - Yeniden 1.1.1992
M.132 Mustafa Kemal, kitâlımadaki notadan ürettirdiği orijinal
İstifade ile, dönüp dolapları konularak Yeniden yazıldı.

Ek 2: Tanbûrî Ali Efendi'nin Rast Şuğul'ü (Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Müziği Korusu Nota Arşivi)

T.M.Ant: Tanbûrî: Ali Ef.
Güfte: Hz. Ömer

Düyek RAST ŞUĞUL

YÂ MEN YU HİB BUE Nİ NEL AB DI Fİ

FİN NE DE Mİ YÂ MEN YU HİB BUE Nİ

NEL AB DI Fİ FİN NE DE Mİ YÂ MEN LE

DEY Hİ DE VÂ UD DA İ VE VES SE KA Mİ

YÂ MEN LE DEY Hİ DE VÂ UD DA İ VE

VES SE KA Mİ

yâ men yuhibbu eninâb'ı abdi finnedemi
yâ men ledayhi devâuddai vessekami

Ekrem Korademir'den
7.12.1989
Ünvanlı

Structured Abstract

The imamete, which started with the Prophet Muhammad (dear) in the history of Islam, has continued as an important duty until today with some developments. The imamete, which was in an important position in many states, especially the Umayyads, Abbasids and Seljuks during the period of the Rashidun Caliphate, turned into a much richer structure in the Ottoman Empire. Imams were appointed to places such as mosques, Enderûn rooms, palaces, government offices, etc. spatially. However, there were special imams of extremely important personalities such as chief of the janissary, the prince, the lady sultan, the grand vizierate, the sheikh ul-Islam and the sultan. Among the imams mentioned, those who are in the highest position in terms of science and politics are the imams of the sultan.

The imams of the sultan, who are mentioned in many ways, especially the “imam-ı sultani”, “imam-ı sehriyari” and “hunkar imamı”, belong to the high class of science and are also authority figures in the field of music, besides their beautiful voices. They performed the recitation of the Qur'an with their effective voices. Among them, those who fulfilled the duty of music teacher to the prince and the sultan, have made important contributions to music/religious music in the fields of vocal performance, instrument performance, composition performance, invention of new maqam and tarawih arrangement.

As far as we can determine in the Ottoman Empire, there were a total of ninety-two sultan's imams, two of which were the imams of caliph Abdülmecid. It can be said that there are ten people in total, including the composers of the sultan's imams, as it is estimated that the author of Mevlid, Suleyman Celebi, may also be the composer of the Mevlid in the sources. Other composer nine sultan's imams is Sami Yusuf Efendi, Edirneli İbrahim Efendi, Arabzade Abdurrahman Bahir Efendi, Cavuzzade Mehmed Emin Efendi, Kırımlı Hafız Ahmet Kamili Efendi, Sadullah Efendi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Medeni Aziz Efendi and Tanburi Ali Efendi.

In the introductory part of this study, which is limited to the imams of the sultan who composes, the historical course of the imamete of the sultan in the Ottoman Empire is discussed. In the first part, the life and musical aspects of the imams of the sultan who composed the music were examined. In the second part, the contributions of the imams of the sultan who composed music to music/religious music were evaluated. In the conclusion part, the findings about the imams of the sultan who composed music are presented. The study was examined by the method of literature review, one of the qualitative research methods, and the data were handled with content analysis and comparison method. The aim of this study is to determine the musical aspects of composer sultan imams and to evaluate their contributions to religious music.

In general, the sultan's imams are obliged to lead the sultan and the courtiers five daily prayers in the palace, to lead the prayers by proxy in the mosques honored by the sultan in Friday and Eid prayers, and to act as the imam in the tarawih. In addition to their duties as imams outside the palace or palace, recitation of the Qur'an, read a sermon and praying on important days and nights are among their duties. In addition, it is also possible to wash, shroud or perform funeral prayers for the sultan's and prince's funerals. Ismail Hakki Uzuncarsılı stated that the duty of performing the funeral prayer of the sultan actually belonged to sheikh al-Islam; He states that it is customary for this duty to be fulfilled by the reisululema the Rumeli Kazasker or the sultan's imamı on leave, when the sheikh al-Islam cannot be found.

Some sultan imams have different duties that they perform other than the ones mentioned. These duties can be listed as follows: To train students in the field of Qur'an recitation and music, to teach music to the sultan and prince, to give fatwas, to give mulazim, to recite the adhan to the ear of a newborn prince, to give salaries to the muezzins of the sultan by the hands of imams.

As a result of this study, it is understood that the sultan's imams gathered the scientific and talented qualities of Islamic sciences, sound beauty and music. Therefore, it is seen that they have gathered religion and music in themselves to a significant extent. Thanks to these qualities, compositions and musical students they trained, it is understood that the sultan imams made an important contribution to music both in their periods and in terms of transmission to the present day.